

Marián Kabát

Preklad 101

Koľko prekladateľov treba na výmenu žiarovky?

STIMUL
2024

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Komenského
v Bratislave

KATEDRA ANGLISTIKY
A AMERIKANISTIKY

PREKLAD 101

MARIÁN KABÁT

2024

STIMUL

Preklad 101

Autor:

Mgr. Marián Kabát, PhD.
marian.kabat@uniba.sk

Afiliácia:

Katedra anglistiky a amerikanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave, <https://fphil.uniba.sk/kaa/>

Vedeckí recenzenti:

Lucia Paulínyová
Dominika Vargová
Andrej Zahorák

Študentskí recenzenti:

Karin Baňasová, Jana Bidovská, Katarína Bodišová, Matúš Dubovský, Damián Gazdík, Zuzana Hudáková, Michal Chudý, Marína Majerníková, Adam Wágner

Jazyková redakcia: Veronika Litviková

Technická redakcia: Milan Regec

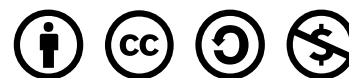
Návrh obálky: Zuzana Hudáková

(CC BY-NC-SA 4.0) Marián Kabát a STIMUL, 2024

Dielo je vydané pod medzinárodnou licenciou Creative Commons BY-NC-SA 4.0 (vyžaduje sa: povinnosť uvádzať pôvodného autora diela; povinnosť odvodené dielo zdieľať pod rovnakou licenciou ako pôvodné dielo; len nekomerčné použitie odvodeného diela).

Viac informácií o licencií a použití diela:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Vydavateľstvo:

STIMUL, Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta
<https://fphil.uniba.sk/stimul>

1. vydanie, 80 s., rozsah autorského textu: 72 NS, 3,6 AH
Bratislava, 2024

ISBN (PDF) 978-80-8127-415-2

ISBN (EPUB) 978-80-8127-416-9

Vydanie publikácie bolo finančne podporené grantom VEGA 1/0113/23 Špecifická lokalizácie softvérových produktov v jazykovom páre slovenčina – angličtina.

OBSAH

PREDSLOV A POĎAKOVANIE	7
ÚVOD	9
1 ZAČÍNAME TEÓRIOU.....	11
1.1 Preklad	11
1.2 Druhy prekladu	12
1.3 Prekladateľské desatoro	14
1.4 Zásady slovenskej prekladateľskej školy.....	16
1.5 Proces prekladu	18
1.6 Sekvenčný model prekladu.....	20
1.7 Životný cyklus prekladu.....	22
1.8 Analýza východiskového textu	24
1.9 Medzikultúrne napätie v preklade	28
1.10 Prehľad prekladateľských postupov	29
1.11 Preklad ako rozhodovací proces a druhy významov.....	32
1.12 Posuny v preklade	35
1.13 Získavanie vedomostí v preklade	38
1.14 Terminológia.....	40
1.15 Strojový preklad.....	42
1.15.1 Preeditácia východiskového textu.....	43
1.15.2 Posteditácia strojového prekladu.....	44
1.16 Hodnotenie kvality prekladu	45
1.17 Etika v preklade	46
2 POKRAČUJEME PRAXOU	49
2.1 Preklad v textovom editore	49
2.1.1 Preklad	49
2.1.2 Terminológia	54
2.2 Preklad v nástroji CAT	56
2.2.1 Preklad	58
2.2.2 Terminológia	62
3 KONČÍME TIPMI, TRIKMI A RADAMI	63
3.1 Jazyk.....	63
3.2 Štýl	67
3.3 Preklad	70
ZÁVER	77
BIBLIOGRAFIA	79

To závisí od kontextu!

PREDSLOV A POĎAKOVANIE

Dakedy v roku 2018 som zistil, že budem vyučovať prekladateľské predmety, na ktorých sa prváci a druháci zoznamujú s prekladom a s prekladateľskou teóriou. Vedel som, že je to veľká zodpovednosť – ponúknuť študentom teoretické a praktické základy, na ktorých by dokázali stavať počas ďalšieho štúdia aj praxe. Základnú koncepciu predmetov som mal v hlave hneď – polovica v podobe teórie a druhá polovica pozostávajúca z praktických cvičení. Koniec koncov, takto sa to asi robí od nepamäti. No čo s tým ďalej?

Vymyslieť praktické cvičenia a nájsť texty vhodné na preklad mi nerobilo problém. Hlavu som si lámal nad tým, ako uchopiť teóriu. Z vlastných štúdií som si pamätal, že translatologická teória bola vždy akýsi strašiak a nutné zlo, ktorým sme si museli prejsť. Ja translatologickú teóriu zbožňujem a nechcel som, aby ju ako strašiaka videli aj moji študenti. Pri listovaní svojich starých skrípt a poznámok som si všimol, že najviac vysvetliviek som si musel poznačiť pri konceptoch, ktoré používali pre mňa nejasné príklady, teda napríklad pri poézii (na ktorú nemám vlohy) alebo ruskej klasike (ktorej nerozumiem). Cieľ sa teda zdal jasný – oživiť staré teórie na aktuálnych príkladoch. Tak sme rok čo rok na hodinách zabíjali Dumbledorea a chodili sme dovolenkovať na chatu v lese. Študenti sa na príkladoch smiali – to bola moja prvá spätná väzba, že mi rozumejú. Druhá spätná väzba vzišla z testov, kde som videl, že cez príklady vedia premýšľať nad konceptami. Tretia spätná väzba prišla, keď mi napísali, že vďaka mne z translatologickej teórie nepociťujú stres. Misia úspešne splnená!

Z mojich poznámok, prednášok a komentárov k preberaným dielam a teóriám vznikla táto kniha. Nepopieram, že dnes, v roku 2024, keď ju dokončujem, z nej cítim inšpiráciu knihou Lynne Bowkerovej *De-mystifying Translation* (2023), v ktorej vysvetľuje prekladateľské koncepty laikom. O to isté sa snažím aj ja, teda vysvetľovať teóriu študentom, začínajúcim prekladateľom, z ktorých sa až časom stanú profesionáli.

Knihu mi po dopísaní pomohli vyšperkovať vedeckí recenzenti Lucia Paulínyová, Dominika Vargová a Andrej Zahorák. Na tomto mieste sa im chcem poďakovať za všetky poznámky a pripomienky, ktoré dozaista zvýšili jej kvalitu. Okrem toho

verím, že ak má byť učebnica určená študentom a je inšpirovaná ich potrebami, mohli by sa na jej vzniku aj podieľať. Preto som ju ponúkol aj študentským recenzentom, ktorí poukázali na miesta, ktorým nerozumeli, neboli pre nich dostatočne dotiahnuté alebo si vyžadovali doplnenie informácií. Veľká vďaka tak patrí Karin Baňasovej, Jane Bidovskej, Kataríne Bodišovej, Matúšovi Dubovskému, Damiánovi Gazdíkovi, Zuzane Hudákovej, Michalovi Chudému, Maríne Majerníkovej a Adamovi Wágnerovi. Ďalej ďakujem aj Veronike Litvikovej, ktorá knihu vyšperkovala po jazykovej stránke. Milanovi Regecovi ďakujem za technickú redakciu a oko, ktorému neunikne žiadny detail. No a v neposlednom rade ďakujem svojim kolegom z Katedry anglistiky a amerikanistiky, s ktorými je radosť pracovať – vďaka vám!

Síce nakoniec, no zároveň najviac sa chcem poďakovať svojej manželke Martinke za to, že mi doma vytvára priestor na to, aby som sa venoval svojmu akademickému hobby, podporuje ma v mojich šialených nápadoch a hlavne za to, že sa na mňa aj po toľkých rokoch stále pozerá rovnako. Ďakujem!

ÚVOD

Pred sebou máte učebnicu, ktorá nesie škaredý názov *Preklad jeden-nula-jeden*. Ide o exotizujúci kalk, teda doslovný preklad z anglického *one-zero-one*, ktorý sa v zahraničnom prostredí používa za názvom predmetu v číselnej podobe, teda 101, a značí preberanie základnej látky. Aj táto učebnica sa venuje základnej prekladateľskej problematike. Z podstaty jej názvu však dúfam, že po jej prečítaní sa študenti a absolventi budú vyhýbať doslovným prekladom. Čitatelia by im totiž buď nemuseli porozumieť, alebo by nimi mohli zapríčiniť aj iné, nežiaduce straty.

Učebnica je primárne určená študentom prvého a druhého ročníka bakalárskeho štúdia filológie so zameraním na prekladateľstvo a tlmočníctvo, ktorí sa rozhodnú prekladať texty z angličtiny do slovenčiny. Pevne verím, že v nej nájdú všetky základné informácie, z ktorých budú čerpať v ďalšom štúdiu, ale aj v ďalšej prekladateľskej praxi.

Text učebnice je rozdelený do troch hlavných celkov:

1. Prvá časť vysvetľuje základnú translatologickú teóriu. Nájdete tu spracované myšlienky súčasných aj minulých translatologických veľikánov. Každdej téme sa venuje jedna až dve strany, takže látka je niekoľkonásobne zostručnená. Prezentovaná teória nemá byť vyčerpávajúca, skôr dúfam, že čitateľov naviedie k tomu, aby si sami vyhľadali podrobnejšie informácie v primárnych zdrojoch, ktoré sú uvedené na konci knihy, alebo ich motivuje k podrobnejšiemu štúdiu problematiky v ďalších textoch.
2. Druhá časť učebnice predstavuje počiatočnú fázu praktického prekladu, teda opisuje, ako prekladáme v textovom editori a ako v nástroji CAT. V popisoch sú uvedené prvé kroky, ktoré musíme ako prekladatelia vykonať skôr než vôbec začneme pracovať na preklade. Bez týchto krokov (napr. zobrazenie skrytých znakov) sa do prekladu nepúšťame. Za smerodajný nástroj CAT som v obrázkoch vybral Phrase, pretože aktuálne v praxi patrí medzi najpoužívanejšie nástroje CAT, takže je možné, že sa s ním absolventi stretnú. Popísané funkcie však musí obsahovať každý dobrý nástroj CAT, takže ich nájdete aj inde.
3. Posledná časť učebnice uvádza zoznam tipov a trikov, ktoré sa zameriavajú najmä na používanie dobrej slovenčiny, správny štýl a osvedčené prekladateľské

postupy. Jednotlivé rady sú doplnené ilustračnými príkladmi. Treba však rovno napísať a prízvukovať, že použiteľnosť jednotlivých bodov vždy závisí od kontextu. Ak nám niečo funguje pri preklade dnes, nemusí to už fungovať pri preklade zajtra. Ku každému textu pristupujeme s najväčšou obozretnosťou. Zoznam v žiadnom prípade nie je vyčerpávajúci, skôr ide o často sa opakujúce problémy, ktoré som za niekoľko rokov zozbieral.

Možno si kladiete otázku, prečo by ste mali siahnuť práve po tomto texte, keď podobných je istotne veľa. Máte pravdu, je ich dosť. V tomto študijnom materiáli som sa však snažil používať jazyk, ktorému by rozumeli začínajúci študenti bez toho, aby museli siahnuť po *Slovníku cudzích slov*. Dúfam, že vďaka neakademickému jazyku a príkladom, ktoré sú súčasným študentom blízke, si čitatelia osvoja translátologické termíny a ich významy ľahšie, ako keby sa ich mali učiť zo zložito napísaných textov.

Verím, že si vďaka tejto učebnici nejeden študent príde na svoje a naučí sa niečo nové o preklade. Zároveň v kútiku duše dúfam, že pomôže aj iným kolegom z iných univerzít, ktorí učia prekladateľské predmety, a aspoň niečo z nej využijú vo svojej didaktickej praxi.

Preklad nás má spájať. Snád' aj táto učebnica prispeje k spájaniu, hoc len študentov pri spoločnom prekladaní náročných zadaní, ktoré ich počas štúdia a v následnej praxi čakajú. Prekladu zdar!

1 ZAČÍNAME TEÓRIOU

V tejto kapitole si najskôr zopakujeme základnú translatologickú teóriu – čo je to preklad, ako funguje a čo ako prekladatelia vlastne robíme. Ide pritom iba o výber základnej teórie, ktorá je pre štúdium prekladateľstva a tlmočníctva nevyhnutná.

1.1 Preklad

Asi najznámejší slovenský teoretik prekladu, Anton Popovič, definoval preklad ako „prekódovanie jazykového textu, pri ktorom dochádza k vytváraniu jeho novej jazykovej podoby a štylistického tvaru. Preklad je prechod textového invariantu z jedného textu do druhého, a to pri maximálnom rešpektovaní výrazových a významových vlastností (informácií) originálu“ (1975, s. 283). Čo to vlastne znamená? Podme si definíciu postupne rozobrať:

- **Prekódovanie jazykového textu:** jazyk je v podstate kód, ktorý pozostáva v hovorenej forme zo zvukov, v písomnej podobe z písmen (znakov). Ak jazyku rozumieme, máme v mozgu uložený spôsob, ako kód rozšifrovať tak, aby sme pochopili hovorenej aj písomnej podobe správy. Prekódovanie jazykového kódu teda znamená jeho zmenu z jedného kódu (východiskového jazyka, teda jazyka, z ktorého prekladáme) do iného kódu (cieľového jazyka, teda jazyka, do ktorého prekladáme). Predstavme si kód morzeovky . . . – – – . . ., ktorému nemusíme rozumieť, ak nepoznáme kľúč na jeho rozkódovanie. Ale ak vieme, že „. . .“ znamená „S“ a „– – –“ znamená „O“, vieme uvedený kód prekódovať na núdzový signál SOS.
- **Nová jazyková podoba a štylistický tvar:** nová jazyková podoba je proste cieľový jazyk, do ktorého sa text prenesie. Nový štylistický tvar je jazykový štýl cieľového jazyka. Tu treba pamätať na to, že jazykové štýly sa medzi jazykmi môžu líšiť, preto netreba zabúdať, že štýl je smerodajný tiež, nie len slová v texte. Napríklad angličtina vo formálnych textoch a návodoch často používa slovo *please*, ale v slovenčine prosenie v tomto kontexte časté nie je (*For more information, please read the text.* → *Ak potrebujete viac informácií, prečítajte si tento text.*).

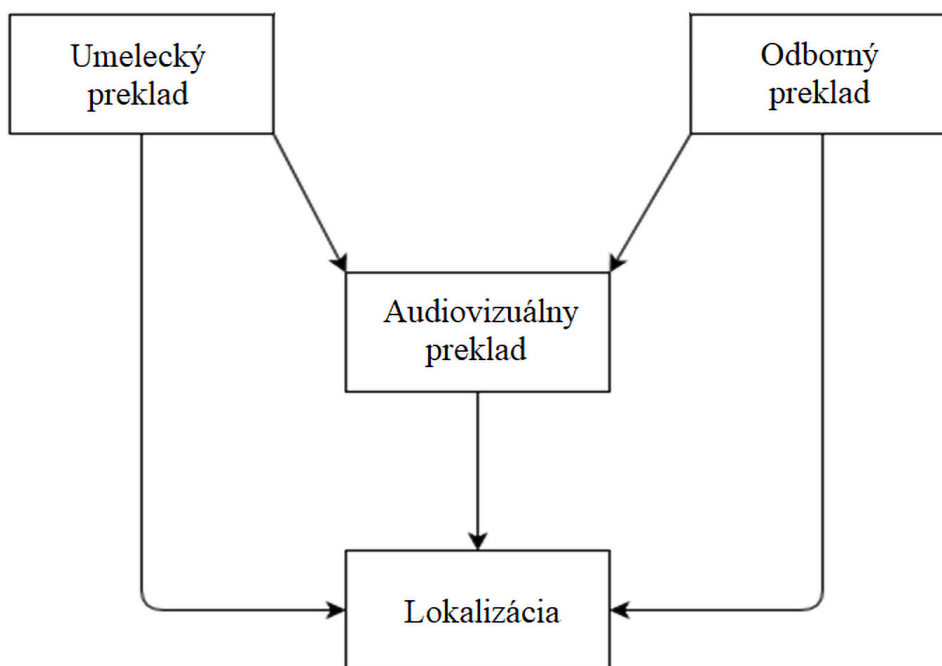
- **Textový invariant:** invariant je niečo, čo sa nemení, čo je ustálené a dané. V prípade prekladu je invariant základný význam správy, ktorý sa nesmie zmeniť. Ak by sa zmenil, preklad by mal iný význam ako originál. Ako príklad môžeme uviesť idióm *carry coal to Newcastle*, ktorého invariant je robiť zbytočnú prácu. Ak by sme ho preložili doslovne ako *nosiť uhlie do Newcastlu*, invariant sa stratí, lebo takýto idióm v slovenčine neexistuje a čitateľ si asi predstaví osobu s vrecom uhlia, ktorá vstupuje do veľkomesta. Ak by sme ho však preložili ako *nosiť drevo do lesa*, invariant by bol zachovaný (teda preklad sa podaril).
- **Výrazové a významové vlastnosti originálu:** výrazové vlastnosti originálu chápeme ako pocity a emócie, ktoré originál vyvoláva (obsahuje originál veľa odbornej terminológie/metafor/nadávk?). Významové vlastnosti originálu zas predstavujú význam v rovine slov, slovných spojení, ktoré originál obsahuje. Opäť príklad – predstavme si scénu, keď Snape zabije Dumbledora. Čitateľov originálu táto scéna zaskočí, dotkne sa ich, možno sa rozplačú. Podobný efekt musí vyvolať aj scéna v preklade u čitateľov prekladu. Zároveň je táto scéna v origináli napísaná bezpríznačným jazykom, takže prekladateľ si nemôže povedať, že do prekladu vloží odbornú terminológiu alebo ho prepíše podľa seba.

Keby sme teda A. Popovičovu definíciu chceli povedať nevedeckým jazykom, preklad by bola zmena jazyka textu, pri ktorej sa vytvára nový text v inom jazyku s novými štylistickými vlastnosťami (ktoré však majú na čitateľa rovnaký efekt ako majú originálne štylistické vlastnosti na čitateľa originálu). Preklad je prechod základného významu textu z východiskového do cieľového jazyka, pričom prekladateľ by sa mal snažiť zachovať pocity, ktoré vyvoláva originálny text, ale aj slovnú zásobu, ktorou je originálny text napísaný.

1.2 Druhy prekladu

Preklad môžeme rozdeliť na niekoľko druhov podľa toho, akému typu textu sa venujeme. Pri tomto delení treba myslieť na to, že medzi typmi textov, a tým pádom ani medzi druhmi prekladu, sa nedajú vyznačiť presné hranice. Druhy prekladu sa teda do istej miery vždy prelínajú. V podstate vieme určiť štyri hlavné druhy

prekladu: **umelecký preklad, odborný preklad, audiovizuálny preklad a lokalizácia**. Ich vzťahy by mohli vyzeráť takto:

Obrázok 1: Druhy prekladu

Pri **umeleckom preklade** môžeme hovoriť o preklade literárnych textov, ktoré zväčša vydávajú vydavateľstvá a prekladatelia ich vyhotovujú na základe zmluvy o dielo. Na rovine štylistiky prevláda umeleckosť, následne opisy deja a metaforika. Pri textoch je dôležitá ich ikonickosť (dominujú konotatívne významy).

Odborný preklad je zasa charakteristický vysokou mierou odbornosti, špecializovaného jazyka a odbornej terminológie. Môžeme hovoriť až o istej estetickej strohosti, texty sú pojmové, často priamočiare, bez prenesených významov (prevládajú teda denotatívne významy).

Audiovizuálny preklad je charakteristický tým, že okrem textovej časti obsahuje aj zvuk a video. Ide teda často najmä o titulky a dialógové listiny pre dabing. V audiovizuálnom preklade sa spája umelecký aj odborný preklad – z pohľadu umeleckého prekladu je dôležité vedieť hodnoverne prekladať dialógy postáv a z oblasti odborného prekladu sa do audiovizie dostáva pojmovosť v dokumentárnych dielach.

Lokalizácia sa zasa venuje digitálnym textom. Stretávame sa s nimi v softvéroch, videohrách a na webových lokalitách. V lokalizácii sa spájajú všetky predošlé druhy prekladu – dialógy a kreatívny jazyk umeleckého prekladu vo videohrách, odborná

terminológia a pojmovosť v nehermom softvéri alebo na webových stránkach, a dialógy a titulky opäť vo videohrách alebo ako hovorený komentár pre osoby so zrakovým znevýhodnením.

1.3 Prekladateľské desatoro

Prekladateľské desatoro vytvorila Daniela Müglová (2009, s. 307) a predstavuje základné kroky a postupy, ktoré má prekladateľ vykonať pred prekladom, počas prekladu a po preklade, aby sa ubezpečil, že čitateľovi odovzdá čo najkvalitnejší preklad. Prekladateľské desatoro nie je náročné na pochopenie, preto budú vysvetlenia k jednotlivým bodom pomerne stručné.

1. **Prečítaš si celý východiskový text skôr než začneš prekladať. Urobíš si aspoň základnú prekladateľskú analýzu (kto, čo, o čom, pre koho a pre aké médium).** Prečítanie si celého východiskového textu pred samotným prekladom je veľmi dôležité. V texte sa môžu ukrývať slovné hry, ktoré na začiatku nemusia byť evidentné a odkryjú sa až neskôr (napr. meno postavy *Hodor* zo série *Hra o tróny* má súvis s frázou *Hold the door*). V takomto prípade by sa prekladateľ musel vracieť a preklad dodatočne upravovať. Podobne je to aj pri odbornom preklade, kde termín *application* môže byť preložený ako *aplikácia*, ale aj *žiadosť* a pri nejasných formuláciách až dodatočný kontext prekladateľovi napovie, ako sa má rozhodnúť. Prekladateľskej analýze a jej významu sa budeme venovať v inej časti.
2. **Budeš prekladať zmysel, nie slová.** Ako prekladatelia sa totiž sústredíme primárne na zmysel a štýl textu. Hoci tieto dva prvky v cieľovom jazyku vytvárame pomocou slov, slovo nie je cieľ, ale prostriedok, ktorým sa chceme do cieľa dostať. Keby sme frázu *installation wizard* preložili doslovne, dospeli by sme k niečomu ako *inštalačný čarodejník*, čo asi väčšina čitateľov nepochopí. Ak však preložíme jej význam, teda že ide o *inštalačný program*, čitatelia nás pochopia. Prihliadame tu aj na štýl – softvérové texty v slovenskom jazyku nebývajú metaforické, preto by čarodejník mohol čitateľov zmiast.
3. **Budeš sa usilovať, aby si si vytvoril hierarchiu jazykových funkcií zastúpených v texte a pokúsiš sa do cieľového textu pretransferovať dominantnú funkciu.** So zmyslom a štýlom úzko súvisí aj funkcia textu. Ak je funkcia

zdrojového textu náučná, aj preklad musí byť náučný (napríklad keby sme v preklade populárno-náučného textu začali používať veľa odbornej terminológie a napísali sme ho v odbornom štýle, už by text nebol populárno náučný, ale odborný). Ak zdrojový text obsahuje pasáž, ktorá má v čitateľovi vzbudiť hrôzu a napätie a autor na to používa patričné výrazové prvky, aj preklad musí vyvolávať rovnaké pocity u jeho čitateľa, teda napr. veta *May the odds be ever in your favour.*, ktorou sa začínajú *Hry o život*, vyvoláva u čitateľa napätie. Rovnaké napätie musí cítiť aj čitateľ prekladu pri vete *Nech šťastie stojí vždy na vašej strane.*

4. **Zvážiš, či prvý slovníkový ekvivalent bude ten pravý. Ak nie, využiješ na jeho získanie všetky printové a elektronické pomôcky, v prípade potreby aj konzultáciu s odborníkom.** Schopnosť uvažovať nad synonymami a rozlišovať významové odtienky medzi členmi synonymického radu odlišuje ľudských prekladateľov od strojových. Ľudský prekladateľ totiž vie, že v slovnom spojení *the box is in the pen* sa krabica nachádza v sklade, nie v pere, ako by nám tvrdil strojový prekladač.
5. **Využiješ pri preklade paralelné texty vo východiskovom i v cieľovom jazyku.** Paralelné texty sú „okolité“ texty, ktoré sú napísané na rovnakú tému ako prekladaný text, ponúkajú nám ďalší kontext alebo sa prostredníctvom nich oboznamujeme s prekladanou tematikou. Vďaka paralelným textom vieme napríklad zistiť, že priezvisko Ady Lovelace vlastne nebolo Lovelaceová (čo by sa na prvý pohľad mohlo zdať, ale je to jej titul), ale Kingová, takže Lovelce sa nesmie prechyľovať. Neoceniteľné sú aj pri preklade návodov, keď si v už preložených návodoch vieme dohľadať formulácie, ktoré sa často opakujú.
6. **Vyhneš sa falošným priateľom a aj v prípade najmenších pochybností si slovo overíš vo viacerých zdrojoch.** Falošní priatelia (z fr. *faux amis*) predstavujú dvojice slov, ktoré v rôznych jazykoch znejú podobne, ale majú odlišné významy (napr. *likvidovať* a *liquidate*). Asi je teda jasné, prečo si na ne treba dávať pozor (je predsa rozdiel, či sa chystáme niečo zničiť alebo skvapalniť).
7. **Nebudeš podceňovať materinský jazyk a naučíš sa správne formulovať vety.** Práca s materinským jazykom (alebo s cieľovým jazykom všeobecne) je veľmi dôležitá. Správne štylizovanie odlišuje dobrého prekladateľa od strojového prekladača. Pamätáme hlavne na aktuálne vetné členenie na tému (známa

informácia), ktorú spravidla umiestňujeme na začiatok vety, a rému (nová informácia), ktorú spravidla umiestňujeme na koniec vety. Aktuálne vetné členenie pomáha udržiavať logiku a plynulosť textu.

8. **Nezabudneš, že prekladateľ je aj tvorcom textu.** Prekladateľ je autor. Preklad predstavuje duševné vlastníctvo prekladateľa a podlieha autorskému zákonu. Okrem toho, ako prekladateľa nezabúdame, že svojimi textami formujeme jazyk a vyjadrovanie čitateľov, ale aj ich slovnú zásobu, ktorú si osvojujú čítaním (aj) našich textov.
9. **Necháš si časový odstup medzi ukončením svojej prekladateľskej práce a odovzdaním prekladu, aby si si ho mohol ešte raz s čistou hlavou prečítať. Nedopustíš, aby východiskový jazyk pôsobil interferenčne na cieľový jazyk.** Časový odstup od prekladu nám dáva možnosť pozrieť sa na text novými očami, bez prílišného sústredenia sa na originál. Často vtedy odhalíme štylistické chyby, logické lapsusy, nedotiahnuté myšlienky alebo interferenciu východiskového jazyka (keď do prekladu prenášame štruktúry východiskového jazyka, ktoré pre cieľový jazyk nie sú typické, napríklad pri preklade z anglického jazyka nadužíme slovesný pasív).
10. **Zvážiš, či interkultúrne rozdiely sťažia prijímateľovi recepciu a v prípade nutnosti ich vysvetlíš v poznámkach pod čiarou.** Nemusí vždy ísť o poznámku pod čiarou, môže to byť aj zátvorka alebo vsuvka v texte. Podstatné je, aby vysvetlivka nepôsobila rušivo a aby bola zrozumiteľná. Treba pamätať na to, že ak čitateľ prekladu nerozumie, je preklad istým spôsobom zbytočný, pretože rovnako by nerozumel ani originálu. Vysvetľovať môžeme napríklad kultúrne alebo politické reálie, ktoré sú cieľovému čitateľovi neznáme.

1.4 Zásady slovenskej prekladateľskej školy

Zásady slovenskej prekladateľskej školy sformuloval Ján Ferenčík v roku 1982. Predstavujú akýsi súhrn základných postupov, ktoré by sa pri preklade mali dodržiavať, a možno ich považovať za akýchsi predchodcov prekladateľského desatora. J. Ferenčík sformuloval dokopy päť zásad a tri pravidlá ako ďalšie odporúčania:

1. **Zásada textovej úplnosti** – platí, že pri preklade by sa z textu nemalo nič stratiť. Ak zdrojovému textu nerozumieme, musíme si problematiku doštudovať, nie ju vypustiť.
 2. **Zásada významovej totožnosti** – rovnako by sa mal zhodovať aj význam prekladu s originálom. Opäť – ak zdrojovému textu nerozumieme, musíme si problematiku doštudovať, nie ju preložiť „podľa pocitu v žalúdku“.
 3. **Zásada formálnej totožnosti** – originál a preklad by mali mať aj rovnakú formálnu štruktúru, teda napr. členenie na kapitoly, podkapitoly alebo odseky. Výnimku tu, samozrejme, tvoria typy textov, ktoré v cieľovom jazyku majú svoju zaužívanú štruktúru.
 4. **Zásada dobrej slovenčiny spolu so zásadou prísne funkčného používania nespisovných prvkov** – primárne prekladáme do spisovnej slovenčiny, preto používame spoľahlivé jazykovedné a slovníkové zdroje (napríklad Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra). Ak chceme použiť nespisovný výraz, vždy zvažujeme, či je to nutné a nakoľko je daný výraz v cieľovom texte na mieste, teda akú úlohu v ňom zohráva a či ju naozaj aj spĺňa (napr. či postava v románe má hovoriť slangovo, lebo je to bežné u jej vekovej skupiny, a či použitý slangový výraz bude zrozumiteľný aj v preklade).
 5. **Zásada uprednostnenia významu pri kolízii významovej a formálnej totožnosti** – význam má vždy prednosť pred formou (napríklad ak nevieme potrebné informácie naformulovať do jednej dlhej vety, rozdelíme ju na viac kratších viet). Zasa – ak čitateľ prekladu nerozumie, preklad nemusí ani existovať.
- I. **Pravidlo neprekladať regionálny dialekt originálu akýmkoľvek konkrétnym regionálnym dialektom slovenčiny** – regionálne dialekty u čitateľov vyvolávajú rôzne predstavy o osobách, ktoré daným dialektom hovoria (dialekt teda podnecuje u čitateľa konotácie). Je prakticky nemožné, aby sa konotácie vyvolané dialektom v dvoch rôznych krajinách a kultúrach zhodli, preto sa pri preklade dialektu odporúča vytvoriť *ad hoc* dialekt alebo dialekt nahradit' inými prvkami (napr. nespisovnými výrazmi). Uvedme na toto pravidlo príklad: predstavme si, že v anglickom románe postava hovorí s texaským dialektom – americkí čitatelia jej vedome či podvedome pripíšu vlastnosti, ktoré si spájajú s ľuďmi s takýmto prízvukom. Ak by sme tento dialekt v slovenčine zamenili za východniarky, slovenskí čitatelia si predstavia inú

postavu s inými vlastnosťami ako americkí. Preto dialekty zväčša nezamieňame za existujúce, ale buď si vymyslíme podľa kontextu niečo vlastné, alebo dialekt vypustíme.

II. Pravidlo neprenášať archaickosť originálneho textu do jazyka prekladu – ak originál vznikol v 18. storočí, je jasné, že používa archaický jazyk, pretože vtedy sa tak hovorilo/písalo. Nie je to funkčný aspekt diela, ale odraz doby. Táto archaickosť nie je funkčná, preto sa neprenáša do prekladu a prekladáme súčasným jazykom. Okrem toho by čitatelia archaickému jazyku asi ani nerozumeli. Zostať však môže archaická slovná zásoba – ak postava hovorí o monokli, nespravíme z neho šošovky.

III. Pravidlo uvádzať cudzie miestne a osobné názvy v pôvodnom znení alebo ich prepisovať podľa ustálenej transkripcie – toto pravidlo závisí aj od kontextu, zväčša však platí, že do mien a názvov nezasahujeme (snáď okrem prechyľovania ženských priezvisk). Výnimkou je však sú ustálené mená a názvy alebo napríklad literatúra pre deti a mládež, kde v dielach určených pre detského čitateľa zamieňame aj vlastné mená za naše, alebo tzv. funkčné mená (charaktonymá), ktoré čitateľovi prezrádzajú vnútornú alebo vonkajšiu vlastnosť postavy (napríklad v knihe *Boh múch* sa postava volá *Piggy*, v slovenčine *Bravčo*, pretože sa zvonjškom ponáša na prasiatko).

1.5 Proces prekladu

Preklad považujeme za proces, ktorý pozostáva z niekoľkých krokov, podobne ako väčšina ľudských činností. Pozorovateľovi, ktorý prekladu nerozumie, sa môže zdať, že pri prekladaní len „prepisujeme“ slová z jedného jazyka do druhého (čo už vieme, že nie je pravda). Prekladatelia však v skutočnosti vykonávajú mentálne procesy, ktoré si často ani neuvedomujú. Pozrieme sa na tri modely prekladateľského procesu – jeden spísal Jiří Levý (1983), druhý Ján Vilikovský (1984) a tretí Daniela Müglová (2009).

J. Levý delí prekladateľský proces na tri kroky:

1. **porozumenie originálu,**
2. **interpretácia originálu,**
3. **preštylizovanie originálu.**

V prvom kroku sa prekladateľ oboznamuje so zdrojovým textom – číta si ho, snaží sa mu porozumieť, hľadá paralelné texty, ktoré mu pomôžu dekodovať významy. Následne podľa J. Levého prekladateľ originálny text interpretuje. To znamená, že hľadá odpovede na otázku: „Čo chcel týmto autor povedať?“ Inými slovami, pri interpretácii prekladateľ skúša, či zdrojovému textu správne porozumel, či mu dáva zmysel aj logiku ako celok, a na základe toho usudzuje, ako ho bude prekladať. V poslednom kroku prekladateľ vykoná preštylizovanie originálu, čo znamená, že ho prepíše do cieľového jazyka, pričom rešpektuje štylistickú a výrazovú hodnotu zdrojového textu.

Ján Vilikovský prekladateľský proces tiež delí na tri fázy:

1. **receptia a interpretácia,**
2. **vytvorenie koncepcie,**
3. **reprodukcia.**

J. Vilikovský v prvom kroku spája dva Levého kroky do jedného. Predpokladá, že prekladateľ text interpretuje už počas jeho recepcie, teda už počas samotného čítania textu sa zamýšľame nad tým, či nám dáva zmysel. Následne si vytvárame koncepciu prekladu. Tu ide o to, že sa vopred rozhodujeme, ako k samotnému prekladu pristúpime alebo ako budeme čo v texte prekladať (napríklad či budeme prechyľovať priezviská alebo zamieňať vlastné mená). Vytváranie koncepcie je zásadný krok procesu, pretože určuje, ako bude výsledný preklad vyzeráť. V poslednom kroku podľa Vilikovského dochádza k reprodukcii. Opäť ide „iba“ o vytvorenie textu v cieľovom jazyku.

Daniela Müglová tiež prekladateľský proces rozdelila na tri fázy:

1. **Predprekladateľská fáza,**
2. **Samotný preklad,**
3. **Vlastná kontrola.**

D. Müglová v prvom kroku svojho opisu prekladateľského procesu zasa spája prvé dva kroky J. Vilikovského, pretože pred samotným prekladom text čítame, interpretujeme si ho a vytvárame si aj koncepciu prekladu, lebo vieme, že daný text ideme prekladať. V druhom kroku prebieha preklad ako taký. V treťom kroku D. Müglová vyčleňuje vlastnú kontrolu, keď si prekladateľ text po sebe číta a upravuje ho. Toto

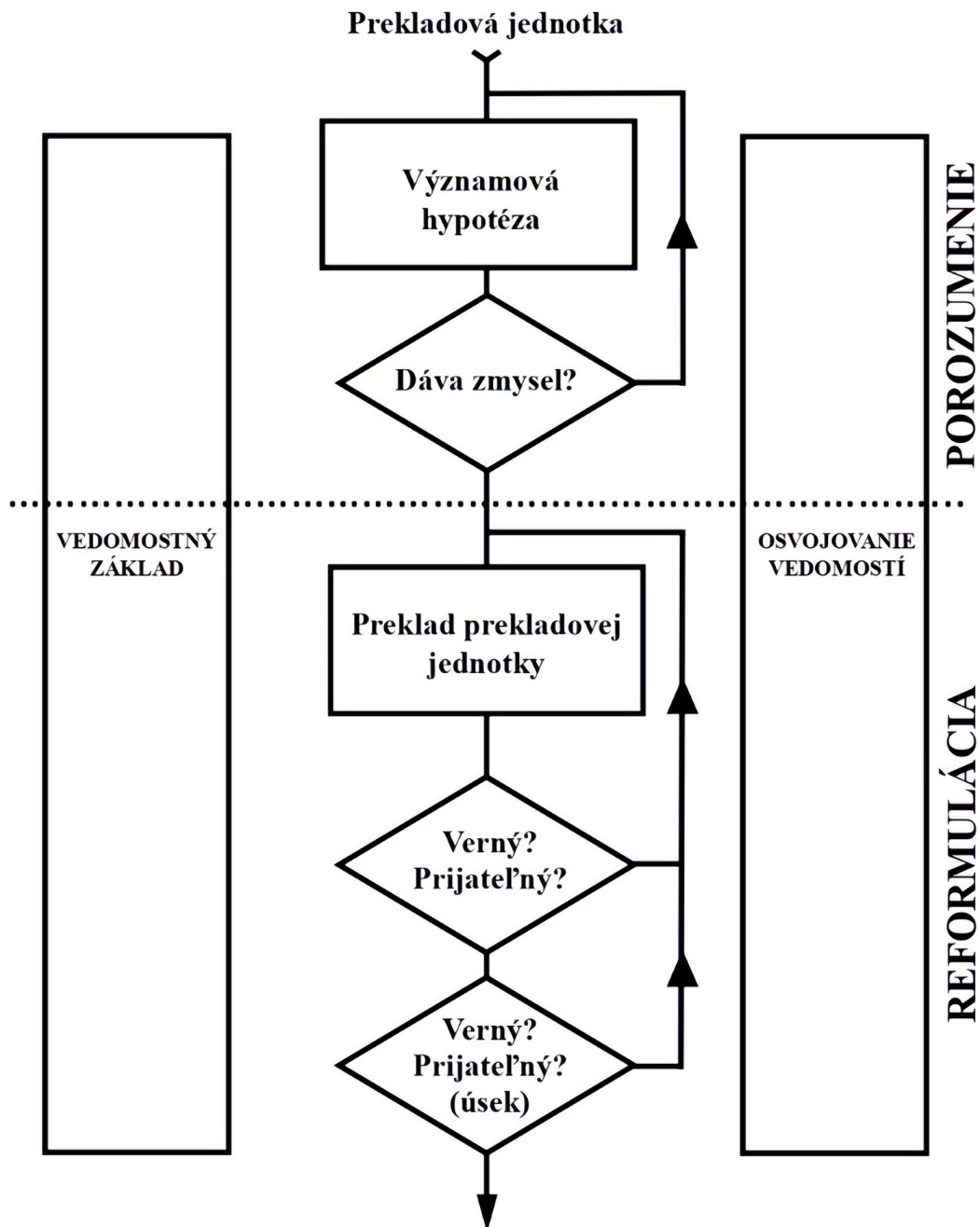
vyčlenenie je dôležité, pretože kým napríklad v umeleckom preklade po prekladateľovi text ešte číta jazykový redaktor, v odbornom preklade redaktor byť nemusí. Otázne je, prečo sa žiadny z krokov ani u jedného z uvedených teoretikov nevolá preklad. Odpoveď je úplne jednoduchá – pretože **preklad tvoria všetky tri kroky dokopy**.

1.6 Sekvenčný model prekladu

Sekvenčný model prekladu predstavuje akúsi nadstavbu vyššie uvedených procesov prekladu Vilikovského a Levého. Daniel Gile (1995) v sekvenčnom modeli opisuje, ako približne prekladateľ postupuje pri preklade prekladovej jednotky (pod týmto sa rozumie hocičo od slova, vety až po kus textu či celý text).

Celý sekvenčný model prekladu sa začína vytvorením **významovej hypotézy** (v podstate koncepcie). Nad touto hypotézou sa následne prekladateľ zamýšľa z rôznych uhlov – dáva zmysel významovo, gramaticky, logicky? Inými slovami, **testuje jej prijateľnosť**. Tieto dva kroky spoločne D. Gile nazýva **fáza porozumenia**. Ak prekladateľ usúdi, že jeho významová hypotéza je prijateľná, prechádza k **reformulačnej fáze** (vyššie ako reprodukcia). Ak usúdi, že prijateľná nie je, vracia sa k vytvoreniu novej významovej hypotézy.

Pri reformulačnej fáze prekladateľ najskôr vytvára preklad prekladovej jednotky (významová hypotéza teda ešte nie je na papieri, iba v hlave). Po jeho napísaní (preložení prekladovej jednotky) prekladateľ kontroluje, či je preklad adekvátny/ekvivalentný/volný/verný/prijateľný, jednoducho, či preklad zodpovedá jeho prístupu. Ak áno, vykoná rovnakú kontrolu na väčšom úseku prekladu (podľa potreby na odseku, strane, celom texte). Ak preložená prekladová jednotka prejde oboma kontrolami, prekladateľ prechádza na ďalšiu prekladovú jednotku a postup sa opakuje. Ak takáto kontrola v ktoromkoľvek kroku zlyhá, prekladateľ sa vracia späť na začiatok reformulačnej fázy a vytvorí nový cieľový text.

Obrázok 2: Sekvenčný model prekladu

Všimnime si pár vecí:

- D. Gile sa nazdáva, že z reformulačnej fázy sa prekladateľ už nevracia späť k fáze porozumenia. V podstate to znamená, že prekladateľ začne preklad písať až v momente, keď si je istý významom originálu. Opäť sa teda kladie dôraz na potrebu porozumieť textu ešte predtým, než ho začneme prekladať.

- Na obe fázy prekladu vplývajú vedomosti prekladateľa. Prekladateľ teda vychádza z toho, čo vie o preklade, prekladanom texte, odbore, svete atď. Týmito vedomosťami si pri práci pomáha.
- Rovnako, na obe fázy vplýva osvojovanie si vedomostí, pretože ak prekladateľ niečo nevie, jeho povinnosťou je doštudovať si danú problematiku. Prekladateľove vedomosti ovplyvňujú, ako rýchlo vie vytvoriť správnu významovú hypotézu, z ktorej vznikne cieľový text.

Vidíme, že sekvenčný model prekladu je lineárny (jednotlivé kroky idú postupne za sebou) a prebieha stále dookola, až kým celý preklad nie je hotový. Zároveň sa v ňom zrkadlí rozhodovací proces (ku ktorému sa dostaneme neskôr) – prekladateľ robí rozhodnutia, ktoré neustále kontroluje a na základe kontrol svoje rozhodnutia mení tak, aby v preklade nastali čo najmenšie chyby alebo straty.

1.7 Životný cyklus prekladu

Preklad (ako služba) sa v skutočnosti nezačína v momente, keď prekladateľ otvorí textový editor alebo nástroj CAT, a nekončí sa po odovzdaní prekladu klientovi. Podľa Daniela Gouadeca (2007) sa životný cyklus prekladového projektu začína oveľa skôr a končí sa oveľa neskôr. Práca v samotnom nástroji CAT alebo v textovom editore je len časť celého cyklu. Podľa D. Gouadeca sa prekladový cyklus skladá z týchto fáz:

- **Vznik potreby prekladu:** klient sa dostane k textu (napr. ho napíše alebo mu ho niekto pošle), ktorý potrebuje preložiť. Prekladateľ v tomto čase hľadá klientov a zákazky.
- **Vznik dopytu po preklade:** u klienta vznikne potreba prekladu, nachystá si text na preklad. V závislosti od klienta pripraví aj dodatočné materiály (napr. štylistickú príručku, súvisiace texty, vizuálne referencie). Klient sa buď skontaktuje s prekladateľskou agentúrou, alebo priamo s prekladateľom. Prekladateľ dostane text na preklad, dokument si dôkladne prezrie. Rovnako si pozrie aj všetky inštrukcie a dodatočné materiály. Spíše si prípadné otázky pre klienta. Prekladateľ a klient sa dohodnú na podrobnostiach práce – termíny, spôsob vyhotovenia prekladu, nástroje, sadzba, prípadne korektúra.
- **Príprava, plánovanie a organizácia práce:** klient sfinalizuje všetky materiály (zdrojový text, štylistickú príručku, dodatočné texty na kontext, zodpovie

- prekladateľove otázky atď.). Tak vznikne prekladateľský balíček. Prekladateľ opäť všetko skontroluje, uistí sa, že všetko súhlasí s ich dohodou, prepočíta rozsah textu atď. Ak natrafí na nezhody, komunikuje s klientom. Potom si prekladateľ a klient potvrdia projekt. Prekladateľ si naplánuje, ako bude pri práci postupovať, koľko textu chce preložiť za určitý čas, aby všetko stihol.
- **Príprava na preklad:** prekladateľ si dôkladne preštuduje zdrojový text, spraví si analýzu východiskového textu, rieši problematiku miesta textu, v prípade nejasností konzultuje s klientom. Ak je to potrebné, prekladateľ si doštuduje problematiku, aby textu rozumel (ak nedostane potrebné materiály a paralelné texty od klienta, vyhľadá si ich). Prekladateľ môže v nástroji CAT vytvoriť projekt, spraviť terminologickú analýzu, nachystať si glosár (ak sa dá, glosár pošle na schválenie klientovi).
 - **Preklad:** prekladateľ text preloží. Ak je to potrebné, komunikuje s klientom (pýta sa na kontext, rieši posun termínu odovzdania, napr. v prípade choroby).
 - **Kontrola kvality a vylepšenia:** prekladateľ po preklade spraví autokorektúru (skontroluje, či niečo nevynechal, či je všetko konzistentné, či sedia všetky informácie). Prekladateľ aktualizuje všetky potrebné materiály (vrátane prekladovej pamäte a glosára). Ak je do cyklu zapojený aj korektor, preberá projekt – oboznámi sa so všetkými materiálmi, overí správnosť terminológie, spraví korektúru. Korektor môže prekladateľovi a/alebo klientovi spísať spätnú väzbu. Text dostane klient, ktorý ho môže opäť skontrolovať – pripomienky spíše a pošle ich prekladateľovi/korektorovi (spravidla tomu, kto s textom pracoval ako posledný). Klientove pripomienky sú zapracované, prípadne sa diskutuje o ich oprávnenosti/vhodnosti. Prebehnú posledné kontroly (napr. predtlačová korektúra alebo jazykové testovanie). Všetky nové skutočnosti by sa mali zapísať aj do sprievodných materiálov (napr. aktualizovanie glosára a prekladovej pamäte). Klient prevezme finálny produkt a prevzatie potvrdí.
 - **Ukončenie práce:** prekladateľ vystaví faktúru. Klient faktúru zaplatí. V prípade potreby sa obe strany porozprávajú o priebehu projektu, aby mohli vylepšiť budúcu spoluprácu.
 - **Archivácia a aktualizácia súborov:** aktualizujú sa všetky potrebné súbory (glosár, terminologická pamäť), aby boli pripravené na ďalšie využitie. Súbory sa uložia na dostupné miesto. V najlepšom prípade si všetko aktualizuje

aj klient, ak to vie. Ak nie, prekladateľ by si mal podklady aktualizovať automaticky.

- **Nasledujúce udalosti:** klient šíri finálny produkt (prekladateľ ani korektor nie sú zodpovední za šírenie produktu). Prekladateľ je v kontakte s klientom a naopak, ak by nastala potreba ďalšieho prekladu.

Takto zhruba vyzerá optimálny životný cyklus prekladového projektu. Samozrejme, v realite môžu nastávať odchýlky, jednotlivé kroky sa môžu prelínať alebo nemusia vôbec nastať. Je preto veľmi dôležité, aby sme sa ako prekladatelia dokázali prispôbiť situácii a vedeli sa zariadiť podľa vzniknutých (nepredvídaných) skutočností.

1.8 Analýza východiskového textu

Analýza východiskového textu predstavuje niekoľko záchytných bodov alebo otázok, ktoré prekladateľovi pomáhajú v snahe porozumieť originálu a v jeho recepcii. Ako sme už spomenuli v prekladateľskom desatore, nemali by sme text prekladať, ak mu nerozumieme, a práve preto si ho musíme analyzovať.

Analýzu východiskového textu, ktorú predstavíme, vypracovala Christiane Nordová (1991). V texte podľa nej analyzujeme dva typy faktorov – mimotextové (externé) a vnútrotextové (interné). Pri mimotextových faktoroch ide o prvky, ktoré sa nachádzajú doslova mimo textu a často ich nevieme zo samotného textu vyčítať. Naopak, pri vnútrotextových faktoroch sa pozeráme na prvky, ktoré sa nachádzajú priamo v texte.

Mimotextové (externé) faktory:

- **Odosielateľ:** Kto je odosielateľ textu? Je odosielateľ a autor totožný? Kto je autor textu? Ak poznám informácie o odosielateľovi, viem implicitne určiť účel prekladu (no nie vždy presne). Napríklad, je odosielateľ vydavateľstvo? Asi bude chcieť preklad vydať. Je odosielateľ politická strana? Asi pôjde o politickú kampaň (ale nemusí, môže to byť napríklad odborná analýza). Na druhej strane treba poznať aj autora. Môžem predpokladať, že ak mám prekladať text o umelej inteligencii, ktorý napísal odborník na danú tému, text bude obsahovať odbornú terminológiu a bude písaný zložitým štýlom. Na druhej

strane, ak by takýto text napísal laik, napríklad na blog, text by mohol mať voľnejší štýl a vysvetlenia odbornej terminológie. Treba myslieť na to, že odosielateľ a autor nemusia byť tá istá osoba, napríklad pri preklade softvéru píšú texty často samotní programátori, no preklad objednáva distributér. Na základe odosielateľa alebo autora textu sa vieme rozhodnúť, či text na preklad prijmeme ako zákazku – ak by od nás chcela preklad politická strana, ktorá je proti mojim hodnotám, zákazku zrejme odmietneme.

- **Intencia:** Na aký účel bol text vôbec napísaný? Aký úmysel sa ním sleduje? Každý autor píše text s nejakou intenciou, a tú by mal prekladateľ poznať, aby sa dokázal pri preklade vhodne rozhodovať (vedel zvoliť koncepciu). Chcel nás autor o niečom informovať? Aj preklad bude informatívny. Nech už je intencia akákoľvek, preklad by ju mal vždy zachovávať.
- **Prijímateľ:** Kto číta pôvodný text? Kto bude čítať preklad? Potrebujeme poznať cieľového čitateľa, aby sme vedeli, v prípade potreby, nejakým spôsobom zasiahnuť do textu – originál bol určený odborníkom na umelú inteligenciu, ale preklad má ísť na blog. Skúsím do prekladu pridať vysvetlivky a poznámky pod čiarou, aby som čitateľom uľahčil recepciu textu. Na druhej strane ak prijímateľa prekladu nepoznáme alebo nevieme určiť, predpokladáme, že bude mať rovnaké vlastnosti ako prijímateľ originálu.
- **Médium:** Ako sa šíril pôvodný text? Ako sa bude šíriť preklad? Pri preklade potrebujeme vedieť, či má zdrojový text podobu knihy (súvislý text v kapitolách) alebo powerpointovej prezentácie (nápisy, odseky, fragmenty textu). Podľa toho sa rozhodnem, ako budem postupovať pri preklade – prezentáciu si od klienta vypýtam, aby som videl, čo s čím súvisí na snímkach. Podobne budú možno inak rozprávať postavy divadelnej hry, ak je určená iba na vydanie alebo aj na inscenáciu.
- **Miesto:** Kde vznikol zdrojový text? Kde sa bude preklad distribuovať? Ak prekladáme z angličtiny, potrebujeme poznať miesto vzniku zdrojového textu už len preto, lebo angličtina má geografické varianty (napr. *chips* – *crisps*). Miesto vzniku zdrojového textu však môže mať vplyv napríklad aj na politickú orientáciu textu, a tá môže rovnako vplývať aj na miesto recepcie textu (preto napríklad staré preklady *Anny zo Zeleného domu* neobsahujú žiadne zmienky o náboženstve – preklady boli pod vplyvom režimu cenzurované).

- **Čas:** Kedy text vznikol? Kedy sa bude distribuovať? Z tohto poznatku usúdime, či ide o starý text a môžeme v ňom očakávať archaickú slovnú zásobu (ktorá však nemá žiadnu funkciu) alebo o aktuálny text so súčasnou lexikou (a archaické pasáže majú v texte určitú funkciu). Čo sa týka času distribúcie, väčšinou sa predpokladá, že text bude vydaný čo najskôr po preklade. Nevieme predpovedať vývin jazyka, takže do prekladu nevieme zahrnúť terminológiu budúcnosti. No ak vieme, že vydanie textu sa chystá až o nejaký čas, dokážeme vyjednávať o termíne odovzdania prekladu, a tak získať viac času na jeho vyhotovenie.
- **Motív:** Čo sa textom sleduje? Prečo bol text napísaný? Ak viem, že text vznikol ako slávnostný príhovor, môžem v ňom očakávať zaužívané formulácie, ako napríklad oslovenia alebo pozdravy. Naopak, ak viem, že text vznikol ako prednáška na účely vedeckej konferencie, predpokladám, že by mohol obsahovať terminológiu, ale zároveň aj uvoľnenejší štýl (tento druhý predpoklad sa však nie vždy naplní). Pozor, motív nie je to isté čo intencia – intenciu „má“ autor, motív „má“ text (napríklad motív textu môže byť prednáška o lesných živočíchoch, ale intencia môže byť burcovanie proti výrubu stromov).
- **Funkcia textu:** Akú funkciu má text spĺňať? Poznáme tri základné typy funkcií – estetickú, informačnú a apelatívnu. Štandardne sa pri preklade očakáva, že preklad bude spĺňať rovnakú funkciu ako originál (napríklad, že budú plakať čitatelia originálu aj prekladu), no niekedy môže aj tu nastať posun (napríklad, keď sa z umeleckého opisu prostredia stane iba strohé vymenovanie inventára). Dôvody pre takýto posun môžu byť rôzne, napríklad vydávanie skrátených verzií románov, či klientova žiadosť o zostručnenie alebo zjednodušenie textu.

Vnútrotextové (interné) faktory:

- **Obsah:** O čom je text? Rozumiem textu po obsahovej stránke? Ako už bolo vyššie niekoľkokrát uvedené – ak textu nerozumiem, nemôžem ho prekladať. Pri tomto faktore overujem, či viem, o čom je text, aké obsahy rozoberá, akým odborom sa zaoberá atď.
- **Téma:** Aké je tematické zameranie textu? Ide o tému, ktorej rozumiem? Pri téme sa zamýšľam nad tým, čo text spracúva. Umelecký text z obdobia Druhej

svetovej vojny bude možno spracúvať iné témy ako odborný text z rovnakého obdobia. Pri odbornom preklade sa zasa prekladatelia zvyknú špecializovať na určité oblasti, ktoré často prekladajú, a preto im viac rozumejú.

- **Vedomostné predpoklady:** Čo sa očakáva od čitateľov? Očakáva zdrojový text, že jeho čitatelia už majú nejakú úroveň vedomostí o danej téme? Ak áno, asi v ňom nebude všetko vysvetlené do detailov (napríklad terminológia). Prekladateľ sa potom musí zamyslieť, či majú rovnaké vedomostné predpoklady aj cieľoví čitatelia alebo nie (vzhľadom na to by musel prekladateľ napríklad vysvetliť odborné termíny alebo by naopak mohol niektoré vysvetlivky vypustiť, ak by cieľoví čitatelia tému dobre poznali).
- **Kompozícia textu:** Akú formálnu štruktúru má text? Texty zväčša obsahujú nadpisy, názvy kapitol a odseky, no nie vždy to tak musí byť – neplatí to napríklad pri poézii alebo experimentálnych formách románov, dialógové listiny zväčša pozostávajú z dialógov, časových kódov, mien postáv a prípadných poznámok pre hercov a softvér zasa môže obsahovať názvy tlačidiel alebo dialógových okien. Formálna stránka textu môže pozostávať z niekoľkých obmedzení, ktoré treba v preklade dodržať (napríklad v softvéri sa na tlačidlo niekedy zmestí iba určitý počet znakov alebo aj titulky k filmu majú obmedzený počet znakov na riadok).
- **Mimojazykové prvky:** Spreádzajú text nejaké grafické prvky ako obrázky, grafy, mapy atď.? Takéto prvky často dotvárajú dodatočný kontext, ktorý musí prekladateľ zohľadniť. Okrem toho vyvstáva otázka, či sa budú grafické prvky prekladať tiež a ako (napríklad formou legendy). Okrem toho obrázky na webových lokalitách môžu obsahovať skryté popisy pre čítačky obrazoviek (používajú ich osoby so zrakovým znevýhodnením) – na tieto popisy pri preklade alebo lokalizácii tiež netreba zabúdať.
- **Lexika:** Aká slovná zásoba sa používa v zdrojovom texte? Okrem toho, že rozumieme jednotlivým slovám, musíme ich vedieť aj lexikálne zaradiť – sú to termíny, okazionalizmy, slang, hovorové slova alebo niečo iné? Správna analýza slovnej zásoby východiskového textu nám pomôže pri výbere slov z vhodných oblastí aj v preklade (napríklad termín nahradíme termínom aj v preklade). Ak však slovnú zásobu zdrojového jazyka nevieme nahradiť

- ekvivalentnou v cieľovom jazyku, musíme myslieť na to, že ju môžeme kompenzovať inou (ako už bolo spomenuté pri preklade regionálneho dialektu).
- **Syntax:** Aká vetná skladba dominuje v zdrojovom texte? Pracuje text s dlhými alebo krátkymi vetami? Sú vety ukončené alebo sa v texte nachádza veľa nedokončených výpovedí? To, že dokážem analyzovať vetnú štruktúru, je dôležité – ako prekladateľ sa vďaka tomu môžem zamýšľať nad tým, či ju budem prenášať do prekladu alebo nie. Zároveň treba myslieť aj na to, že niektoré syntaktické konštrukcie môžu byť aj funkčné – elipsy alebo otočené slovosledy (napríklad repliky majstra Yodu z *Hviezdnych vojen*).
 - **Suprasegmentálne vlastnosti:** Ako text znie? Ako sa číta? Tu ide často primárne o prvky výslovnosti a plynulosti textu – text môže obsahovať časté pauzy (nadužívanie čiarok), ktoré majú u čitateľa vyvolať nejaký efekt, alebo môže byť písaný vo veršoch či rýmoch. V takýchto prípadoch treba myslieť na to, že tieto prvky majú istú funkciu, ktorú treba zachovať aj v preklade.

1.9 Medzikultúrne napätie v preklade

V preklade sa niekedy stáva, že autor do zdrojového textu zakomponuje kultúrne narážky (alúzie), ktoré pochopí čitateľ zdrojového textu, no čitateľovi prekladu by ich význam unikol. Takáto situácia je pochopiteľná, pretože príjemca originálu žije inú realitu ako čitateľ prekladu (napríklad inak vníma život vo veľkomeste čitateľ v Londýne a inak v Bratislave). Aby sa prekladateľ uistil, že čitateľ prekladu text pochopí a bude z neho mať aj rovnaký estetický zážitok, musí takéto kultúrne narážky vedieť správne interpretovať a následne sa vedieť rozhodnúť, ako ich riešiť. Ján Vilikovský (1984) ponúka tri možnosti, ako sa vysporiadať s medzikultúrnym napätím v preklade:

- **Naturalizácia:** prvky cudzej kultúry sa z textu vytrácajú a nahrádzajú sa prvkami domácej kultúry (napríklad vetu *There was a tomahawk*. by sme mohli preložiť ako *Na Bola tam sekera*.). Pri takomto preklade sa stráca prvok cudzosti a čitateľ sa ocitá vo svojej domácej kultúre, ktorej úplne rozumie. Mohli by sme povedať, že ide o nadbiehanie čitateľovi prekladu v zmysle, že čitateľovi všetko jasne vysvetlíme. Pozor, naturalizovaný preklad sa musí stále hodiť

- aj do celkového kontextu diela (napríklad postava nemôže povedať vetu *Vystrelil ako raketa.*, ak sa dej odohráva v stredoveku a rakety ešte neexistovali).
- **Exotizácia:** opak naturalizácie – v texte ostávajú prvky cudzej kultúry (napríklad tú istú vetu *There was a tomahawk.* by sme mohli preložiť ako *Bol tam tomahavk.*). Tu nastáva iná situácia – do prekladu sa dostáva cudzia kultúra, ktorej čitateľ v cieľovom jazyku nemusí porozumieť. Na druhej strane, ak cieľový čitateľ chce, môže sa vďaka exotizácii oboznámiť s novými informáciami o cudzej kultúre. Pravdou však je, že mu to sťažuje porozumenie a spomaľuje čítanie prekladu.
 - **Kreolizácia:** akási kombinácia oboch prvkov. Pri kreolizácii sa do textu preniesie cudzia reália (kultúrny prvok), ktorá je vzápätí aj vysvetlená (napríklad vetu *There was a tomahawk.* by sme mohli preložiť ako *Bola tam indiánska sekera tomahavk.*). Pri kreolizácii treba pamätať na to, že vysvetlenie nesmie na čitateľa pôsobiť silene, nesmie ho pri čítaní textu vyrušiť a zároveň cieľový text predlžuje.

Ako sa pri preklade rozhodnúť? Neexistuje jednotný prístup – každý text a každý čitateľ je iný. Ak prekladáme beletristický text, ktorý sa má čítať plynulo, bez rušivých faktorov, oplatí sa uvažovať nad naturalizáciou. Pokiaľ prekladáme text o videohráčkach a vieme, že ho budú čítať hráči, môžeme sa uchýliť k exotizácii, lebo predpokladáme, že hráči rozumejú. Napokon, pri preklade populárno-náučného textu sa napríklad môžeme prikloniť ku kreolizácii, aby čitateľ cudziu reáliu aj pochopil.

1.10 Prehľad prekladateľských postupov

Existuje veľké množstvo prekladateľských postupov, ktoré do rôznych podôb spísali viacerí autori. V tejto časti sa pozrieme hlavne na prekladateľské postupy, ktoré uvádza Peter Newmark (1988):

- **Prevzatie:** ide o prebratie slova v jeho presnej (grafickej) podobe do cieľového jazyka (napríklad *Wi-Fi* tiež prekladáme ako *Wi-Fi*).
- **Zdomácnenie:** prebratá jednotka sa prispôsobuje cieľovému jazyku aj po grafickej stránke (napríklad *weekend* ako *víkend*). P. Newmark tento postup v angličtine nazýva *naturalisation*, no treba myslieť na to, že je to niečo iné ako naturalizácia u Vilikovského.

- **Kultúrny ekvivalent:** výraz v zdrojovom jazyku sa zamieňa za kultúrny ekvivalent v cieľovom jazyku (napríklad palce za centimetre v umeleckom preklade alebo preklad idiómov). Pri tomto bode by sme mohli uvažovať o naturalizácii vo význame, ktorý používa J. Viličinský.
- **Funkčný ekvivalent:** v cieľovom jazyku sa použije ekvivalentný výraz, ktorý môže predstavovať napríklad metaforické alebo metonymické pomenovanie javu (napríklad *Westminster* preložíme ako *britský parlament*). Nejde teda o priamy „slovníkový“ ekvivalent.
- **Popisný ekvivalent:** zdrojový text preložíme opisne (napríklad *samurai* preložíme ako *člen japonskej aristokracie*). Popisné ekvivalenty sa často dajú použiť na riešenie medzikultúrneho napätia v texte.
- **Synonymia:** v preklade môžeme použiť synonymum namiesto pôvodného výrazu (napríklad *part-time work* preložíme ako *brigáda*, nie *práca na čiastočný úväzok*). Treba však vždy dobre zvažovať, aké sú medzi synonymami rozdiely (ak nejde o úplné synonymá) a či sú tieto rozdiely v danom kontexte relevantné.
- **Priamy preklad:** ide o doslovný preklad, ktorý sa často používa pri preklade názvov inštitúcií a organizácií (napríklad *World Health Organization* sa prekladá ako *Svetová zdravotnícka organizácia*).
- **Posuny alebo zmeny:** v tomto prípade ide o prekladateľské postupy, ktoré vyplývajú z (často gramatických) rozdielov medzi východiskovým a cieľovým jazykom (napríklad anglické pasívum sa do slovenčiny často prekladá ako aktívum: *The house is being built by the builders.* preložíme ako *Robotníci stavajú dom.*).
- **Substitúcia:** k substitúcii dochádza pri „preklade“ terminológie, ktorá sa však v skutočnosti neprekladá, ale nahrádza sa zdrojová terminológia cieľovou (napríklad *hydrogen* sa substituuje termínom *vodík* alebo *hydrogén*).
- **Navrhovaný preklad:** tento postup sa často používa pri nových pojmoch, ktoré v cieľovom jazyku ešte nemajú zaužívaný preklad – prekladateľ teda preklad vytvorí *ad hoc*, treba však počítať s tým, že preklad sa nemusí ujať (napríklad v roku 2021 bol pre *large language model* navrhovaný preklad *veľký jazykový model* a dnes sa zdá, že sa skutočne ujal).

- **Kompenzácia:** tento postup sa môže používať pri preklade expresívnych častí textu. Pointa je, že expresívne silná časť sa v preklade oslabí a expresívne slabá časť textu sa zasa v preklade zosilní (napríklad *You're a jerk! Look what you did!* preložíme ako *Ty si ale! Pozri, ako si to pokašľal!*, kde nadávka *jerk* v prvej vete je neutralizovaná a do druhej vety bol pridaný expresívnejší výraz).
- **Komponenčná analýza:** komponenčná analýza sa môže použiť v situáciách, ak na skupinové pomenovanie v zdrojovom jazyku nemáme presný ekvivalent v cieľovom jazyku, takže v preklade radšej vypíšeme niekoľko častí danej skupiny (napríklad *pastry* by sme preložili ako *tyčinky, praclíky a koláčiky*).
- **Redukcia a expanzia:** krátke pojmy môžeme prekladať dlhšími ekvivalentmi alebo aj naopak, dlhé pojmy preložíme jednoslovným pomenovaním (napríklad *translation studies* preložíme ako *translatológia*).
- **Parafráza:** pri parafráze preložíme východiskový pojem parafrázou, teda dlhším, často popisným prekladom (napríklad *sew with a sewing machine* preložíme ako *šite s prístrojom, ktorý je na to určený*).
- **Dvojice, trojice:** tu ide o kombináciu jednotlivých postupov, pretože nie vždy postačí na preklad iba jeden z nich.
- **Poznámky, dodatky, vysvetlivky:** v tomto prípade zasa hovoríme o rôznych typoch vysvetliviek, ktoré prekladateľ môže v texte použiť (napríklad poznámky pod čiarou, poznámkový aparát na začiatku alebo konci knihy, vsuvky). Treba myslieť na to, že poznámky by mali byť stručné a k veci, aby neodpúťavali pozornosť od hlavného textu, ale dopĺňali ho.
- **Preklad opozitom:** P. Newmark vo svojom zozname síce preklad opozitom neuvádza, no tento prekladateľský postup sa dá v praxi často využiť, preto ho sem doplníme. Nastáva vtedy, keď použijeme v preklade opozitum (čo vyplýva aj z názvu), teda opačný význam, aký má originál, často spojený aj so záporom (napríklad *He was tall.* preložíme ako *Nebol nízky.*).
- **Transkreácia:** P. Newmark rovnako nevyčleňuje ani transkreáciu, ale tá predstavuje prekladateľský postup, ktorému sa aktuálne venuje v praxi veľa pozornosti. V podstate ide o čo možno **najvoľnejší preklad** zdrojového textu, ktorý sa na prvý pohľad vôbec nepodobá na originál. Pri transkreácii totiž ani tak nejde o slová, ako skôr o efekt, ktorý má text u čitateľa vyvolať. Z toho vyplýva, že transkreácia sa často používa pri preklade marketingových textov,

ktoré majú recipienta presvedčiť, že si chce produkt kúpiť. Okrem toho sa používa aj v lokalizácii videohier, keď sa najmä pri výskyte kultúrnych narážok vytvárajú nové verzie textov, aby cieľový hráč textu porozumel tak, ako by bol napísaný preňho.

- Za všetky príklady uvedieme reklamný slogan: *Trust pink, forget stains.* → *Vanish, škvrn a špiny sa zbavíš.* Vidíme napríklad, že odkaz na farbu sa v preklade nenachádza, namiesto toho je v ňom rým a rytmus, čím sa predpokladá, že recipient si text zapamätá a v obchode si spomenie na reklamu a produkt si možno aj kúpi.

1.11 Preklad ako rozhodovací proces a druhy významov

Jiří Levý (2004) preklad vníma ako rozhodovací proces a prirovnáva ho k partičke šachu (inými slovami – na preklad aplikuje teóriu hier). V podstate tvrdí, že rovnako ako pri šachu, aj v preklade existujú určité pravidlá a ťahy, ktoré môže prekladateľ vykonať. Akurát, že my nemáme šachovnicu a figúrky, ale textový editor a slová alebo významy. Zjednodušene by sme mohli povedať, že pri každej významovej jednotke (napríklad pri každom slove) máme niekoľko možností, ako sa dá preložiť (podobne ako pri každej figúrke máme niekoľko možností, ako sa ňou dá pohnúť). Je len na prekladateľovi (alebo hráčovi), aby pri každom slove (resp. figúrke) zvolil čo najvhodnejší preklad (alebo ťah), a tak sa dopracoval až k víťazstvu v preklade ako hre na invariant a ekvivalenciu (Keníž, 2008).

Ak teda premýšľame o rôznych významoch ako o ťahoch, pozrime sa na dve základné dvojice významov.

Prvú dvojicu tvorí **denotatívny** a **konotatívny význam**. Denotatívny význam je väčšinou neutrálny, často slovníkový. Na druhej strane konotatívny význam môže byť pre každého čitateľa jedinečný – ide často o subjektívne predstavy, ktoré určitá významová jednotka u čitateľa vyvoláva.

Uvedme si vtip ako jednoduchý príklad. Povedzme, že chceme vetu *Pozval ma do chaty v lese.* preložiť do angličtiny. Na preklad by sme mohli mať dve možnosti:

P1: *He invited me to his cottage in the forest.*

P2: *He invited me to his cabin in the woods.*

Denotatívny význam slov *cabin* aj *cottage* je podľa slovníka *Oxford Learner's Dictionary* rovnaký: *A small (wooden shelter or) house in a (wild or) remote area*. Podobne je podľa slovníka *Oxford Learner's Dictionary* rovnaký aj denotatívny význam slov *forest* a *woods*: *An (large) area of land that is thickly covered with trees*. Ak by sme sa teda držali iba denotatívnych významov, je v podstate jedno, ako sa pri preklade rozhodneme. Do hry však vstupujú aj konotatívne významy.

Pri možnosti P1 si anglicky hovoriaci čitateľ predstaví niečo takéto:

Obrázok 3: *Cottage in the forest*¹

Pri možnosti P2 si zasa predstaví niečo podobné tomuto:

Obrázok 4: *Cabin in the woods*²

¹ Obrázok vytvorený pomocou DALL-E od spoločnosti OpenAI.

² @wirestock dostupný na [freepik.com](https://www.freepik.com).

Tu už môžeme pozorovať jasné rozdiely. Prvý obrázok vyžaruje pokojnú atmosféru dovolenky v lese (a formuláciu P1 môžeme použiť napríklad v romantickej beletrii). Naopak, z druhého obrázka vyžaruje strach a možno by sme si pomysleli, že sa v nasledujúcich scénach stane vražda (takže formulácia P2 sa môže vyskytnúť napríklad v horore). Denotatívne a hlavne konotatívne významy preto zohrávajú pri preklade dôležitú úlohu.

Druhá dôležitá dvojica významov pozostáva z **lexikálneho významu** (alebo doslovného) a **preneseného významu**. Doslovný význam je presný význam, ktorý vyplýva zo slov alebo slovných spojení. Prenesený význam je často metaforický a nedá sa určiť z lexikálneho významu.

Ako príklad porovnajme dve slovné spojenia: *butt dial* a *booty call*. Obe slová v oboch dvojiciach majú viac-menej rovnaké slovníkové významy. *butt/booty* znamená *A person's buttocks./A person's bottom.* a *dial/call* zasa *Call (a telephone number) by turning a dial or using a keypad./Contact or attempt to contact (a person or number) by phone.* Napriek tomu sa vo význame líšia. Slovné spojenie *butt dial* je doslovné, pretože táto situácia často nastáva, keď máme mobilný telefón v zadnom vrecku nohavíc, a teda náhodne vytočíme nejaké telefónne číslo. Slovné spojenie *booty call* má však prenesený význam, pretože doslovným prekladom jeho dvoch častí dospejeme k inému významu, ako je jeho skutočný význam.

Významy nesporne súvisia so slovnou zásobou, ktorú v preklade použijeme, oblasťou či situáciou, o ktorej píšeme, a osobou, s ktorou sa rozprávame. Tieto tri prvky (slovná zásoba, oblasť a osoba) na preklad aplikovala Mona Bakerová (2011) takto:

- **Slovná zásoba** sa mení podľa toho, o čom je text (romantickú novelu budem prekladať inak ako hororový román) a kto ten text bude čítať (inak prekladám pre laika a inak pre odborníka).
- **Oblasť** či **situácia** ovplyvňujú spôsob, akým o niečom hovoríme (inak hovoríme o pohrebe a inak o svadbe) a tiež to, aký vzťah k danej téme existuje (inak hovoríme o niečom, čo máme radi, inak o niečom, čo nemáme radi).
- V závislosti od **osoby**, s ktorou sa rozprávame, sa mení to, akým štýlom s ňou hovoríme (inak hovoríme s nadriadeným a inak s podriadeným), a aký máme vzťah k tomu, o čom hovoríme (inak sa o zdravotnom stave rozprávame s lekárom, inak s rodičom).

Uvedme si opäť vtíp ako príklad, na ktorom tieto rozdiely ilustrujeme:

- *Forgive me, Father, I have sinned.*
 - Ide o formálnu, spisovnú slovnú zásobu.
 - Oblasť, v ktorej sa táto veta vyskytne, je náboženská, pravdepodobne počas spovedi.
 - Hovoríme s kňazom alebo dôverníkom.
- *Sorry, Daddy, I've been naughty.*
 - Tu ide o familiárnu, hovorovú slovnú zásobu.
 - Vetu použijeme vo vzťahu, v intímnej situácii.
 - Hovoríme s partnerom/partnerkou.

Opäť by sme mohli uvažovať o tom, že obe uvedené vety majú rovnaké slovníkové významy, no prepojením konotatívnych a prenesených významov naberajú úplne odlišné rozmery. To, ako chceme konotatívne a prenesené významy používať, závisí od slovnej zásoby, ktorú v preklade použijeme, oblasti či situácie, o ktorej hovoríme, alebo v ktorej sa nachádzame, a osoby, s ktorou hovoríme.

1.12 Posuny v preklade

V preklade vždy dochádza k zmenám (najzákladnejšou zmenou je prechod z jedného jazyka do druhého). Týmto zmenám hovoríme posuny. Ako prvý definoval posuny v preklade John Catford (1965), no na preklad nazeral jazykovedne. O niekoľko rokov neskôr navrhol iné typy posunov Anton Popovič (1975). Vyčlenil sedem druhov posunov, ktoré pri preklade môžu nastať:

- **Konštitutívny:** tento posun nastáva pri zmene gramatických kategórií, často z dôvodu odlišností dvoch jazykov (napríklad anglické pasívne konštrukcie sa do slovenčiny často prekladajú ako aktívne, pretože v slovenskom jazyku dominujú aktívne slovesá).
- **Individuálny:** vzniká, keď prekladateľ do textu nadmerne vkladá svoje osobné výrazové prostriedky. Čo to znamená? Prekladatelia majú spomedzi všetkých slov svoje „oblíbené slová“, či už si toho sú alebo nie sú vedomí, ktoré preferujú (všimnite si na sebe, či častejšie používate spojku *ale* alebo spojku

no). Takéto prekladateľove preferencie môžu v preklade zatieniť autorov štýl a vtedy by došlo k individuálnemu posunu.

- **Retardačný:** nastáva vtedy, keď prekladateľ používa archaické výrazy, ktoré v texte nemajú žiadnu reálnu funkciu. Ide teda o neželanú archaizáciu v preklade (a vyššie sa už uvádzalo, že prekladáme do súčasného jazyka).
- **Tematický:** spomeňme si na naturalizáciu – zámenou cudzej reálie za domácu (napríklad *tomahawk* za *sekeru*) zamením aj určitú časť témy, ktorej sa text týka, a tak nastane tematický posun – zmení sa teda téma textu.
- **Druhový:** tento posun nebýva častý – hovoríme o ňom, keď pri preklade dôjde k zmene literárneho žánru (napríklad pri prebásnení textu alebo sfilmovaní knižnej predlohy).
- **Rytmický:** nastáva najmä pri preklade poézie a často súvisí s konštitutívnym posunom. Týka sa prízvuchných a neprízvuchných slabík, pričom rôzne jazyky kladú prízvuk inak, a tým pádom majú slová aj iný rytmus. Ak rytmus nie je zachovaný, nastáva rytmický posun.
- **Negatívny:** posledný typ posunu nastane vždy, keď prekladateľ nepochopí originál, zle ho interpretuje, pri preklade niečo vynechá alebo niečo zle preloží. Tento posun je teda nežiaduci a chceme sa mu vyhýbať.

Okrem týchto posunov dochádza podľa Antona Popoviča (1975) pri preklade aj k ďalším zmenám. Tie sa môžu prejaviť na dvoch úrovniach textu – na makroštylistike (text ako celok alebo veľké textové celky) alebo mikroštylistike (jednotlivé výrazové prvky ako slová alebo slovné spojenia).

Zmeny na **makroštylistike** Anton Popovič prebral od Kathariny Reissovej (1971). Môžu nastať zmeny:

- **Aktualizácia:** v tomto prípade ide o zmenu času deja, ak by sme napríklad historický román zasadili do súčasnosti (napríklad moderný *Pán prsteňov* – namiesto koní by mali autá, namiesto mečov a lukov zasa pištole).
- **Lokalizácia:** tu dochádza k zmene miesta, kde sa dej odohráva (napríklad Harry Potter by do Rokfortu odchádzal z bratislavskej vlakovej stanice a Rokfort samotný by sa nachádzal na Bojnickom zámku).

- **Adaptácia:** nakoniec môže nastať aj celková zmena štruktúry diela (napríklad filmová adaptácia knižnej predlohy alebo zmena časti diela – Harry sa nakoniec zamiluje do Hermiony).

Vidíme, že zmeny na makroštylistickej úrovni predstavujú veľké zásahy do textu a prekladateľ by ich pravdepodobne nemal robiť len tak, bez predchádzajúcej konzultácie so zadávateľom. Na druhej strane, mikroštylistické úpravy textu už prekladateľ môže robiť aj samostatne, po zvážení ich vhodnosti:

- **Výrazové zosilňovanie:** pri výrazovom zosilňovaní ide o to, že daný výraz (časť textu, ktorá nesie význam) bude v preklade zreteľnejší, než bol v origináli. Môže nastať:
 - o **výrazová typizácia:** keď je nejaký prvok originálu v preklade posilnený (napríklad postava nadáva častejšie ako v origináli);
 - o **výrazová individualizácia:** keď sa do prekladu dostáva prekladateľova subjektivita (napríklad prekladateľ stále používa iba svoje obľúbené slová).
- **Výrazová zhoda:** pri výrazovej zhode nastáva v preklade rovnováha. Môže nastať:
 - o **výrazová substitúcia:** pri preklade „nepreložiteľných“ prvkov alebo prvkov, ktoré by sa nemali prekladať doslova (napríklad preklad idiómov a termínov);
 - o **výrazová zámena:** pri presunutí výrazových prvkov na iné miesto (napríklad pri presune zdvorilostných formuliek do inej časti dialógu).
- **Výrazové zoslabovanie:** výrazové zoslabovanie je presný opak výrazového zosilňovania, teda výraz sa z prekladu vytráca. Môže nastať:
 - o **výrazová nivelizácia:** keď je nejaký prvok originálu v preklade oslabený (napríklad postava nadáva menej ako v origináli);
 - o **výrazová strata:** keď sa nejaký prvok originálu z prekladu úplne vytratí (napríklad postava v preklade nenadáva vôbec alebo sa sratí slang).

Zmeny na mikroštylistike sú teda rozmanitejšie a nastávajú pri preklade oveľa častejšie. Dôležité je, aby boli všetky vedomé (teda vieme, čo sa vo výraze zmení), a aby bol v závere text ako celok v rovnováhe. Predstavme si originál ako rovnoramenné váhy, ktoré sú dokonale vyvážené. Presne to chceme docieľať aj v preklade. Treba

teda myslieť na to, že ak na jednom mieste výraz zoslabíme, môžeme ho inde zasa zosilniť, prípadne naopak.

1.13 Získavanie vedomostí v preklade

Vedomosti prekladateľa sú veľmi dôležité. Bez dostatočných vedomostí prekladateľ len ťažko vytvorí použiteľný preklad. Ako už bolo viackrát uvedené, ak zdrojovému textu nerozumieme (teda nemáme dostatočné vedomosti), nesmieme ho prekladať. Ako sa ale k vedomostiam dostaneme? Prostredníctvom zdrojov.

Daniel Gile (1995) o zdrojoch uvažuje zo široka. Zdrojmi nie sú iba **slovníky**, ale aj rôzne iné **paralelné texty** (alebo aj zdrojový text samotný) či ľudia – **odborníci** na prekladanú problematiku. Pri zdrojoch si vo všeobecnosti treba dávať pozor na niekoľko vecí:

- **Existencia:** existuje vôbec zdroj, ktorý by mi mohol pomôcť? Viem to zistiť (napríklad na Terminologickom portáli Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra)?
- **Prístup:** ak zdroj existuje, viem sa k nemu dostať? V praxi to znamená, či je zdroj verejne dostupný alebo si ho treba kúpiť, či si ho viem zaobstarať včas, či ho viem aj reálne používať (napríklad korpus treba vedieť používať).
- **Pokrytie:** dotýka sa zdroj aj tej témy, ktorú potrebujem? Pokojne sa môže stať, že prekladáme oblasť, ktorej sa získaný zdroj venuje len okrajovo (tým pádom nám daný zdroj veľmi nepomôže).
- **Spolahľivosť:** je získaný zdroj dôveryhodný? Musíme sa zamyslieť nad tým, či ho napísal odborník alebo laik, prípadne či sa venuje téme hĺbkovo alebo len okrajovo.

Čo sa odbornej terminológie týka, asi ako najlepší zdroj sa stále javia dvojjazyčné alebo viacjazyčné odborné slovníky. Tie však rýchlo zastarávajú, nemusia pokrývať široké oblasti prípadne nemusia byť vôbec dostupné.

D. Gile (1995) sa vo všeobecnosti venuje tlačeným zdrojom (čo je pochopiteľné vzhľadom na rok vydania monografie). Dnes však primárne pracujeme s internetom a **internetovými zdrojmi**. Využitie internetu v preklade spracovala Marianna Bachledová (2015). Rozlišuje niekoľko základných možností:

- **Vyhľadávacie nástroje** (napr. Google): v tomto prípade je veľmi dôležité, aby sa prekladateľ naučil správne vyhľadávať a aby používal aj rôzne príkazy (napr. hľadaný výraz v úvodzovkách znamená, že sa zobrazia iba výskyty, ktoré obsahujú výraz v presnom tvare, ktorý je zadaný v úvodzovkách).
- **Encyklopédie** (napr. Wikipédia): online encyklopedické zdroje sú verejne prístupné, no ich informácie si treba overovať. V závislosti od ich typu môžu byť upravovateľné verejnosťou, takže nemusia byť vždy správne.
- **Oficiálne glosáre organizácií** (napr. databáza Microsoftu): ide o terminologické zdroje, ktoré zostavili spoločnosti, mali by teda byť spoľahlivé. Treba však myslieť na to, že ak prekladám pre konkurenta danej organizácie, môže zámerne používať inú terminológiu (napr. Microsoft a Google zámerne používajú v rovnakých kontextoch iné termíny).
- **Profesionálne fóra** (napr. ProZ): prekladatelia na odborných fórach diskutujú okrem iného aj o terminológii. Ak nie špecificky o tej, ktorú potrebujeme, môžeme sa aspoň opýtať.
- **Viacjazyčné databázy** (napr. EurLex): ide o veľké databázy originálov aj prekladov textov, v ktorých môžeme rýchlo vyhľadávať potrebné termíny alebo kontexty. V niektorých prípadoch si texty vieme zobraziť aj viacjazyčne, čo uľahčuje rešerš.
- **Konzultácie s odborníkmi**: vo všeobecnosti sú odborníci online dostupnejší, napr. aj prostredníctvom špecificky zameraných odborných fór či diskusných skupín, takže ich môžeme osloviť aj priamo.

Pri online zdrojoch však musíme myslieť na to, že si ich treba vždy dôkladne overovať. Neraz sa stáva, že vyhľadávacie nástroje ponúknu weby, ktoré sú do slovenčiny preložené len strojovo a ich terminológia nás môže zavádzať nesprávnym smerom. Myslite teda na to, že všetko, čo nájdete, si pre istotu treba overiť aj v inom zdroji. Okrem toho môžeme na vyhľadávanie informácií používať aj umelú inteligenciu. Opäť si však treba overovať správnosť ponúknutých informácií alebo používať taký nástroj, ktorý okrem hľadanej informácie ponúkne aj zdroj (napr. Perplexity AI).

1.14 Terminológia

Terminológia predstavuje skupinu odborných termínov, ktoré sa používajú v určitej oblasti. Tým pádom by sme mohli povedať, že termín je vlastne časť skupiny odborných termínov (napr. terminológia translatológie obsahuje termíny ako *východiskový text* či *prekladateľ* a terminológia Harryho Pottera obsahuje termíny ako *dementor* či *patronus* – pri terminológii teda nemusí ísť výlučne o vedeckú oblasť). Terminológia je však aj veda, ktorá sa zaoberá termínmi rôznych oblastí – ich pôvodom, vznikom, významom, vlastnosťami, vzťahmi atď.

Každý termín by mal mať určité vlastnosti (nemusí mať nutne všetky, najdôležitejšie sú spisovnosť, motivovanosť, systémovosť a jednoznačnosť). Ivan Masár (2000) uvádza tieto **vlastnosti termínov**:

- **Spisovnosť**: termín by mal byť spisovný, pretože odborná komunikácia sa zväčša realizuje v spisovnom jazyku. Spisovnosť termínu však neznamena, že je automaticky zachytený v slovníkoch – teda fakt, že termín nenájdeme v slovníku, ešte neznamena, že musí byť nespisovný (napr. krividlo je spisovný termín zachytený aj v slovníkoch, no metaanalýza je tiež spisovný termín, aj keď sa v slovníkoch ešte nenachádza).
- **Motivovanosť**: na základe dobrej motivovanosti vieme odhaliť pôvod termínu a často aj jeho význam (krividlo je motivované slovesom kriviť, takže slúži na krivenie niečoho).
- **Systémovosť**: termín predstavuje súčasť systému (napr. vedného) a zároveň môže systém jedného odboru obsahovať aj podsystémy, ktoré združujú termíny do užších celkov (napr. terminológia chémie obsahuje podsystémy anorganickej a organickej chémie).
- **Ustálenosť**: termín by mal byť ustálený, aby sa predišlo zmätočnému používaniu viacerých termínov na pomenovanie jedného javu. Ustálenosť je problematická hlavne pri nových termínoch, pretože tieto termíny ešte nie sú zaužívané (napr. veľký jazykový model alebo veľký model jazyka).
- **Jednoznačnosť a presnosť**: termín musí mať jednoznačný a presný význam, aby nemohlo dochádzať k rôznym interpretáciám termínu. Dokonca neprekáža ani to, ak sa jeden termín vyskytuje vo viacerých odboroch, pokiaľ

- je v každom odbore presne definovaný (napr. syntax v jazykovede je vetná skladba, v informatike zasa logická postupnosť programovacieho kódu).
- **Derivatívnosť:** od termínu by malo byť možné odvodzovať ďalšie termíny (ktoré môžu spoločne vytvárať systém). Ak aj vytvoríme nový termín, treba sa zamyslieť, ktoré vlastnosti termínu spĺňa, aby sme sa uistili, že je použiteľný (napr. od slova *pravítko* vieme vytvoriť prídavné meno *pravítkový*).
 - **Krátkosť:** termíny by mali byť čo najkratšie, aby sa dali čo najľahšie používať v texte a aj zapamätať. Táto vlastnosť sa však nie vždy dá dodržať (napr. pri termíne *tekutá látka* → *tekutina* univerbizácia funguje, ale pri termíne *zlomkové delenie* → *delenie* nefunguje, lebo termín *delenie* má širší význam).
 - **Preložiteľnosť:** v najlepšom prípade by mal byť termín ľahko preložiteľný, najmä kalkovaním (*memory* → *pamäť* – ľudská aj počítačová).

Pri termínoch je veľmi dôležitá ich **definícia**. Na správnu tvorbu definície treba myslieť najmä pri tvorbe terminologických databáz, ktoré pri preklade často nahrádzajú terminologické slovníky. V zásade platí, že:

- termín, ktorý chceme definovať, by nemal byť súčasťou definície;
- v databáze by termín mal byť zvýraznený (alebo určitým spôsobom oddelený od definície);
- sponové sloveso (napr. *je*, *znamená*) sa v definícii nepoužíva.

Ako príklad uvedieme vymyslenú definíciu:

pravítko: nástroj na meranie dĺžky.

Termín je jasne oddelený od definície dvojbodkou, definícia neobsahuje sponové sloveso a neobsahuje termín samotný. Definícia by okrem toho mala byť jasná, aby sme si pod ňou vedeli niečo konkrétne predstaviť. Správne zdefinovanie termínov je veľmi dôležité pri ich ďalšom používaní (predstavte si, že dnes použijete nový termín, s ktorým sa stretnete opäť až o rok – vďaka dobrej definícii hneď zistíte jeho správny význam).

Okrem tohto treba pri terminológii myslieť ešte aj na to, že pokiaľ slovníky nejaký termín neobsahujú, neznamená to, že je nesprávny. Termín si treba vedieť analyzovať, kladieme si napríklad otázky, či termín vznikol morfológicky správne podľa pravidiel slovenského jazyka, alebo či sú jeho slovotvorné časti spisovné (napr.

krivítko je nesprávny termín, lebo prípona -tko je v slovenčine nespisovná, spisovná je prípona -dlo, takže správny termín je krividlo).

Vidíme teda, že terminológia je veľmi dôležitá. Ak sa chceme v profesionálnej sfére zaoberať aj terminologickou prácou, musíme sa vedieť orientovať v zásadách správnej tvorby terminologických systémov, terminologických databáz/slovníkov, a tým pádom aj definícií. Okrem toho si potom vieme vytvárať aj vlastné terminologické databázy (napríklad v nástrojoch CAT).

1.15 Strojový preklad

Strojový preklad predstavuje spôsob vytvorenia prekladu cez počítačový program. V tejto kapitole stručne predstavíme, čo je **strojový preklad**, ako funguje a aké procesy ovplyvňuje. Vychádzame z textu od Juana Antonia Péreza-Ortiz a kol. (2022).

Aktuálne sú najpoužívanejšie spôsoby fungovania strojového prekladu založené na neurónových sieťach, ktoré sa kombinujú s inými metódami (napr. štatistickými alebo spôsobmi hĺbkového učenia). Neurónová sieť je v podstate spleť neurónov, ktoré sa navzájom ovplyvňujú. V neurónových sieťach strojového prekladača môže jeden neurón predstavovať slovo, slovné spojenie alebo aj predponu či príponu. Tieto neurónové siete sú potom „naskladané na seba“ vo vrstvách, pričom každá vrstva ovplyvňuje niečo iné (napr. skloňovanie, význam).

Neurónové siete sa budujú z korpusu textov. Korpus je v podstate databáza obrovského množstva textov, ktoré spolu majú aj milióny slov. Čím väčší je korpus, tým väčšia je aj sieť, a tým kvalitnejší by mal byť teoreticky aj prekladač. V skutočnosti okrem veľkosti korpusu ovplyvňuje kvalitu strojového prekladu aj obsah korpusu. Napríklad prekladač eTranslation tvorí korpus textov Európskej únie – tieto texty prechádzajú korektúrami, preto je pravdepodobné, že výstup z eTranslation bude obsahovať menej gramatických chýb a nespisovných výrazov. Na druhej strane, Prekladač Google do svojich korpusov čerpá voľne dostupné texty, ktoré často nie sú kontrolované, preto môže obsahovať nesprávne konštrukcie.

Vidíme, že obsah korpusu ovplyvňuje kvalitu strojového prekladača, a tým pádom aj jeho využitie a špecializáciu – keďže eTranslation je vystavaný z textov Európskej únie, je vhodnejší na preklad legislatívnych textov. Prekladač Google však nemá

žiadne špecifické zameranie, mohli by sme ho považovať za všeobecnejší. Prekladač DeepL tiež obsahuje širokú škálu textov, často sú však kontrolované, takže sa teoreticky zvyšuje kvalita jeho výstupov.

V prekladateľskej praxi si chceme vybrať špecializovaný prekladač, pretože je pravdepodobnejšie, že si dobre poradí s terminológiou a bude poznať zaužívané frázy danej oblasti. Takéto prekladače však často nie sú verejne dostupné, preto pracujeme s kvalitnejšími, všeobecne zameranými strojovými prekladačmi.

V súvislosti so strojovým prekladom treba pripomenúť, že ide iba o pomocný nástroj, na ktorý sa v praxi v žiadnom prípade nesmieme úplne spoľahnúť. Strojový preklad často generuje chyby – gramatické, ale aj významové, niekedy vytvorí tzv. halucináciu, keď si preklad úplne vymyslí. Treba ho preto dôsledne kontrolovať a opravovať. Výstupy strojového prekladu ovplyvňujeme dvoma spôsobmi – preeditáciou východiskového textu a posteditáciou strojového prekladu.

1.15.1 Preeditácia východiskového textu

Preeditácia (z anglického *pre-edit*) je proces, ktorý sa vykonáva na zdrojovom texte ešte skôr, než sa nahrá do strojového prekladača. V podstate ide o úpravu textu do takej podoby, aby ho strojový prekladač dokázal lepšie spracovať, porozumieť mu, a tak vytvoriť kvalitnejší výstup. Pod kvalitnejším sa tu však nerozumie bezchybný, ale taký, ktorého následná posteditácia by mala trvať kratšie, ako keby ste text strojovo preložili bez preeditácie.

Pri preeditácii východiskového textu môžeme do textu zasiahnuť na týchto úrovniach (Sánchez-Gijón a Kenny, 2022):

- skracujeme dlhé vety,
- zjednocujeme terminológiu a akékoľvek nekonzistentnosti,
- opravujeme gramatické a interpunkčné chyby,
- zjednodušujeme vetnú syntax,
- odstraňujeme z textu významové nejasnosti (napr. ukazovacie zámená nahradzame podstatnými menami).

Preeditovanie zdrojového textu má však svoje obmedzenia. Predpokladom úspešnej preeditácie je, že strojový prekladač dôkladne poznáme, teda že vieme, ako

funguje a ako pri preklade postupuje. Aj tak sa však môže stať, že prekladač vytvorí nečakanú halucináciu. Okrem toho sú vo všeobecnosti na preeditáciu vhodnejšie špecializované prekladače, pri ktorých je možný významový rozptyl menší (teda zostávajú v téme). Zdrojový text samotný je tiež veľmi dôležitý – jednoduchšie sa preeditujú texty, ktoré majú nejakú štruktúru (napr. návody), než voľné, kvetnaté texty.

Pri vhodnom type textu a s dostatočnými skúsenosťami nám teda preeditácia pomôcť naozaj dokáže. Predpokladá sa, že dobrá preeditácia skráti posteditáciu strojového prekladu, a niektoré výskumy (napr. Liang a Han, 2022) naznačujú, že to tak naozaj aj je.

1.15.2 Posteditácia strojového prekladu

Posteditácia strojového prekladu je proces, ktorý sa vykonáva po samotnom strojovom preklade. V podstate ide o úpravu strojového prekladu tak, aby zodpovedala požiadavkám klienta. Pozor, posteditácia nie je to isté, čo korektúra. Kým korektúra sa vykonáva po človeku, posteditácia sa robí po strojovom prekladači a vyžaduje si iné schopnosti (napr. korektor nemusí očakávať halucinácie, posteditor s nimi počíta).

V zásade rozlišujeme dva typy posteditácie (Hu a Cadwell, 2016):

- **lahká posteditácia:** strojový preklad je upravovaný iba minimálne, posteditor dbá na to, aby text dával zmysel a bol gramaticky správny, ale štylistická rovina textu sa tu nezohľadňuje.
- **úplná posteditácia:** strojový preklad sa upravuje tak, aby sa podobal na preklad človekom – opravuje sa teda všetko od významu, gramatiky až po štylistiku.

Pri posteditácii platí niekoľko pravidiel, ktoré sa líšia v závislosti od autorov, ktorí ich spísali. V zásade sa však zhodujú v týchto bodoch:

- Ak po prečítaní segmentu usúdime, že nám bude posteditácia trvať dlhšie ako 5 – 10 sekúnd, je lepšie segment preložiť od nuly.
- Posteditovaný text musí mať rovnaký význam ako východiskový text.
- Dbáme na to, aby bola kľúčová terminológia správna.

- Gramatická, sémantická, syntaktická a štylistická rovina textu musia spĺňať platné jazykové pravidlá.
- Cieľový text neobsahuje žiadne preklepy.
- Ak je to z hľadiska významu potrebné, upravujeme kultúrne narážky.
- Výsledný text by mal mať rovnakú formálnu úpravu ako originál.

Výsledkom dobrej posteditácie by mal byť text s podobnou alebo rovnakou kvalitou ako preklad. Okrem toho by posteditácia mala byť aj rýchlejšia ako preklad (je však otázne, či naozaj je rýchlejšia aj kvalitnejšia). Posteditácia je mentálne rovnako náročný proces ako preklad samotný, napriek tomu sa za ňu platí menej ako za preklad. Treba sa zamyslieť, či to má zmysel – platí klient za kvalitu produktu, ktorý dostane, alebo za čas, ktorý treba na jeho vypracovanie? Ak chce klient vysokú kvalitu, mal by ju náležite ohodnotiť.

1.16 Hodnotenie kvality prekladu

Hodnotenie kvality prekladu je vždy subjektívna záležitosť. Existujú však spôsoby, ako sa snažíme takéto hodnotenie čo najviac objektivizovať. V podstate môžeme uvažovať o troch základných spôsoboch hodnotenia kvality prekladu:

- **Hodnotenie treťou stranou:** preklad (niekedy aj originál) sa poskytne tretej strane, aby ho ohodnotila. Výhodou tohto spôsobu hodnotenia je, že preklad môže hodnotiť niekto úplne nezaujatý. Na druhej strane, hodnotiteľ nemusí mať prekladateľské vzdelanie, takže preklad hodnotí pocity a nemusí vedieť svoje hodnotenie vhodne zdôvodniť. Takéto hodnotenie sa dá objektivizovať väčšou vzorkou hodnotiteľov.
- **Hodnotenie štatistickými metódami:** štatistické metódy predstavujú matematické vzorce, na základe ktorých možno hodnotiť kvalitu prekladu. Používajú sa často na hodnotenie kvality strojového prekladu. Výhodou matematického hodnotenia je to, že je presné, ale treba si dávať pozor na to, akú metódu použijeme (nie všetky sú napríklad vhodné pre jazyky, ktoré skloňujú, pretože nevedia skloňovanie zohľadniť a tým pádom sa skresľuje výsledok). Problematický môže byť tiež rozsah hodnoteného textu (môžu ponúknuť iné hodnotenie jednej vety a iné hodnotenie danej vety v kontexte).

- **Hodnotenie odborníkom:** takéto hodnotenie sa často používa v praxi. Môže mať formu kritiky prekladu, keď niekto (najlepšie) s prekladateľským vzdelaním spíše po porovnaní originálu s prekladom jeho klady a zápory. Hodnotiteľ sa snaží ku kritike pristupovať čo najobjektívnejšie. Pri snahe o objektivizáciu takéhoto hodnotenia sa začali v praxi používať šablóny LQA (*linguistic quality assessment*) alebo TQA (*translation quality assessment*). Jednu z najznámejších šablón vytvorila organizácia TAUS³. Pointa tejto šablóny spočíva v tom, že chyby rozdelila do 8 kategórií, ktoré spolu obsahujú 33 typov chýb. Úlohou hodnotiteľa je nájsť chybu kategorizovať a priradiť jej váhu (závažnosť chyby). Šablóna potom na základe počtu a váhy chýb, a tiež rozsahu textu vypočíta celkové skóre prekladu. Treba podotknúť, že ani takéto hodnotenie nie je úplne objektívne, no potreba kategorizovať chyby objektívite prospieva. Stále sa však môže stať, že dvaja hodnotitelia by ten istý preklad ohodnotili rozdielne.

Hodnotenie prekladu je dôležitá súčasť života prekladu a prekladateľa. Vďaka spätnej väzbe (najmä, ak je náležitá) prekladateľ rastie a zlepšuje svoje schopnosti. Na druhej strane, každý prekladateľ by sa mal vedieť kriticky pozrieť na vlastný preklad a čo najobjektívnejšie zhodnotiť jeho kvality. Treba však myslieť na to, že žiadna kritika nie je úplne objektívna a že na druhej strane kritiky je tiež človek, ktorý má právo na omyl.

1.17 Etika v preklade

Profesionálna prekladateľská etika má viacero pravidiel. Veľmi prehľadne ich spísal Daniel Gouadec (2007). Rozdelil zásady profesionálnej prekladateľskej etiky do niekoľkých skupín:

- **Základné pravidlá:** voči všetkým členom prekladateľskej komunity sa správame s úctou a tak, aby sme komunite neublížili; pracujeme so všetkými dostupnými zdrojmi; preberáme za svoju prácu plnú zodpovednosť; neprijímame zákazky, na ktoré nie sme kompetentní; vždy dodržiavame mlčanlivosť a nešírime informácie, ktoré získame pri výkone práce; neobmedzujeme

³ <https://info.taus.net/dqf-mqf-error-typology-template-download>

intelektuálne práva nikoho iného; nikdy nezneužijeme informácie, ktoré počas výkonu práce získame.

- **Pravidlá voči klientovi:** vždy ostávame pri práci nestranní (od prekladaného textu sa snažíme odosobniť, aby sme ho nijako neovplyvnili), nenecháme sa ovplyvniť klientom ani vonkajším prostredím (z prekladu nevypustíme informácie, ani ak to klient chce); s klientom komunikujeme úprimne, netajíme informácie; pracujeme podľa dohody a prácu môžeme klientovi odmietnuť bez uvedenia dôvodu; klienta o všetkom informujeme (nemožnosť splniť zadanie, zapojenie ďalšej strany do procesu, napr. korektora).
- **Pravidlá počas práce:** na zadaní pracujeme zodpovedne, tak, aby sme odvedli čo najlepšiu prácu; neprekladáme nič, čomu nerozumieme; pri preklade nehádame, každým rozhodnutím sme si istí; o akýchkoľvek problémoch informujeme klienta a korektora; vždy pracujeme podľa inštrukcií a zadaní klienta; zabezpečíme korektúru alebo klienta informujeme, že preklad je bez korektúry (nezabúdame na férovú odmenu aj pre korektora).
- **Pravidlá voči platbe:** očakávame férovú platbu; neznižujeme sadzbu na úkor kvality ani naopak; neklameme o množstve preloženého textu.
- **Pravidlá voči kolegom a prekladateľskej komunite:** voči kolegom sa správame férovo, nepodkopávame ich sadzby, aby sme získali klienta; verejne kolegov nekritizujeme, pokiaľ nie je kritika súčasťou zadania, a v prípade, že je, ubezpečíme sa, že kolega vie, že jeho práca bude kritizovaná.
- **Pravidlá voči partnerom:** zabezpečíme, že každý, kto pomôže preklad vyhotoviť, dostane náležité uznanie a kompenzáciu, a zároveň bude uznané jeho intelektuálne vlastníctvo; vždy po projekte vrátíme akékoľvek požičané materiály.

Prečo je dôležité držať sa etických zásad? Etické zásady z nás vytvárajú pevnú komunitu prekladateľov, ktorej sa dá dôverovať a ktorá si navzájom dôveruje. Dodržiavanie etiky okrem toho prispieva profesionalizácii zamestnania a profesionálne zamestnania sú na pracovnom trhu brané vážne (a my chceme byť braní vážne).

2 POKRAČUJEME PRAXOU

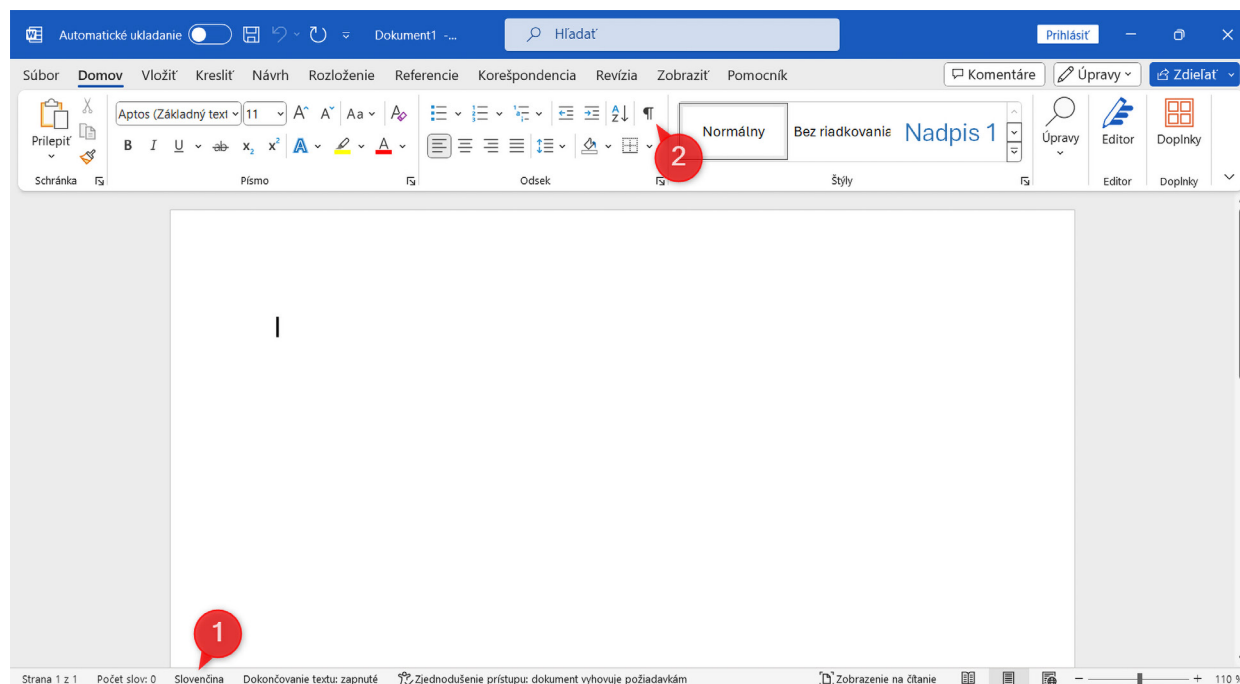
Nadišiel čas prekladať. V súčasnosti sa väčšinou prekladá dvoma spôsobmi: buď v textovom editore (napr. Microsoft Word alebo Excel), alebo v nástroji CAT (napr. MemoQ, Phrase alebo Trados). V nasledujúcich častiach podrobne rozoberieme obe možnosti, zameriame sa najmä na to, ako sa v nich prekladá, na čo si dávať pozor pred prekladom, počas neho a po ňom, aby bol výsledok kvalitnejší, ale aj na to, ako sa v nich správne tvorí a udržiava terminologická databáza.

2.1 Preklad v textovom editore

Textový editor je softvér, ktorý sa používa na tvorbu a úpravu textov. V závislosti od typu textového editora môže mať rôzne funkcie, ktoré dokážeme pri preklade využívať vo svoj prospech. Keďže aktuálne je asi najrozšírenejší Microsoft Word (a navyše majú k nemu študenti univerzít často bezplatný prístup), budeme sa venovať práve tomuto textovému editoru.

2.1.1 Preklad

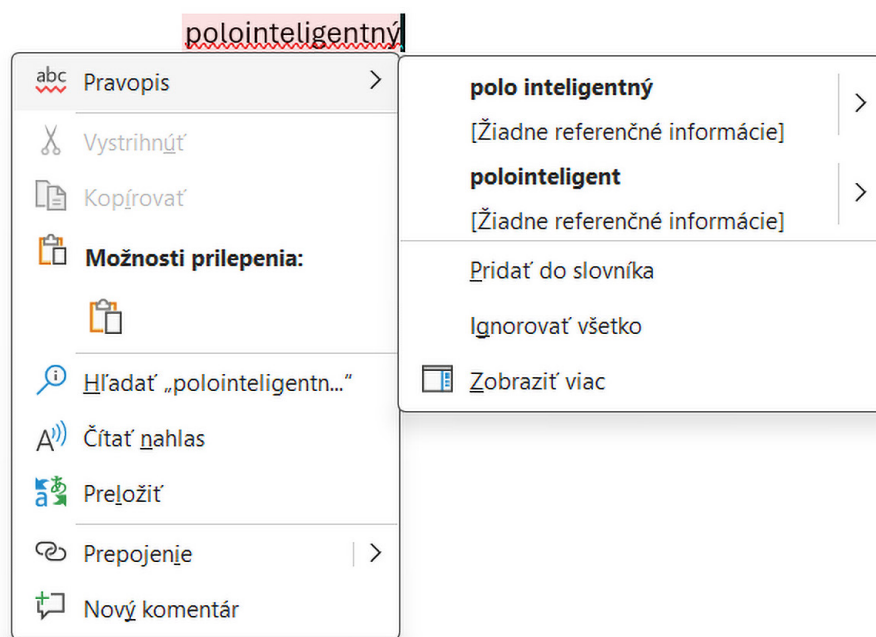
Predstavme si, že ideme vypracovať nový preklad. Predlohu, text vo východiskovom jazyku, môžeme mať k dispozícii buď v tlačenej verzii, alebo ako súbor v počítači (napr. vo formáte .pdf alebo .docx). Preklad sa chystáme vytvoriť vo Worde. Otvoríme si teda Word a vytvoríme nový prázdny dokument. Zobrazí sa približne nasledujúca obrazovka.

Obrázok 5: Word

Skôr ako začneme prekladať text, si skontrolujeme niekoľko vecí:

- Vľavo dole je **jazyk korektúry** (na obrázku 5 označený číslom 1), teda jazyk kontroly gramatiky. Ak ideme prekladať do slovenčiny, musí sa dole zobrazovať slovenčina (inými slovami, vždy sa tam musí zobrazovať jazyk, do ktorého práve prekladáme). Jazyk môžeme zmeniť kliknutím na jeho názov a výberom správneho jazyka. Prečo je to dôležité? Ak máme nastavený správny jazyk, Word bude podčiarkovať slová, ktoré nemá uložené vo svojom zabudovanom slovníku. Takto najlepšie objavíme napríklad preklepy v texte či chýbajúcu medzeru. Treba si však uvedomiť, že Word je polointeligentný softvér, ktorý nemyslí tak komplexne ako my, preto podčiarkne aj slová, ktoré sú spisovné a nie je v nich ani preklep. Word ich proste nemá uložené v slovníku (napr. práve mi podčiarkuje slovo „polointeligentný“). Máme niekoľko možností, ako postupovať. Na slovo klikneme pravým tlačidlom myši a pri možnosti Pravopis sa zobrazí ponuka:

Obrázok 6: Práca s neznámym slovom

- Zväčša sa najskôr zobrazia **návrhy na opravu**. Je na nás, aby sme posúdili, či sú vhodné alebo nie. Tu práve navrhuje napríklad možnosť „polo inteligentný“, no vieme, že takáto možnosť nie je vhodná, preto ju ignorujeme. Návrhy sú vhodné napríklad na rýchlu opravu preklepov – netreba klikať dovnútra slova a manuálne ho prepisovať, stačí z ponuky vybrať vhodnú možnosť.
- Ďalej sa zobrazuje možnosť **Pridať do slovníka**. Po vybratí tejto možnosti sa Word dané slovo naučí a už ho nebude viac podčiarkovať v danom tvare (pri skloňovaní/stupňovaní/časovaní do iného tvaru ho znova podčiarkne). Táto možnosť je vhodná napríklad vtedy, ak pri preklade často používame nejaký termín a nechceme, aby ho Word zakaždým podčiarkoval.
- Nakoniec máme možnosť **Ignorovať všetko**. V tomto prípade si Word slovo neuloží do slovníka, ale ani ho nebude v danom dokumente (a danom gramatickom tvare) ďalej podčiarkovať. Ak by sme však vytvoril nový dokument, v ktorom by sme slovo „polointeligentný“ použili, opäť by ho podčiarkol.
- Niekedy sa stane, že Word prepne nastavený jazyk automaticky - potom je slovo podčiarknuté a návrhy na opravu nedávajú zmysel. Funkciu **Automaticky zistiť jazyk** v nastaveniach jazyka je preto lepšie mať vypnutú.

Prvé pravidlo teda je: skontrolovať si jazyk korektúry vľavo dole.

- Na hornej lište na karte Domov je približne uprostred ikona Zobrazit' všetko (¶) (na obrázku 5 označená číslom 2). Kliknutím na ňu sa začnú v texte zobrazovať rôzne značky a formátovacie symboly. Spočiatku pri preklade opticky zavádzajú, no treba si na ne zvyknúť. Najdôležitejšie značky, ktoré si treba všímať, sú:

- • – **medzera**. Symboly medzier si všímame, aby sme sa uistili, že v texte nemáme dvojité (alebo viacnásobné) medzery, iniciálne medzery na začiatku riadka alebo finálne medzery na konci riadka za interpunkciou. Všetky tieto prípady predstavujú typografické chyby a môžu spôsobiť problémy pri ďalšej grafickej úprave textu.
- ° – **pevná medzera**. Pevné medzery v texte spájajú slová pevne. To znamená, že ak sa na konci riadka vyskytne dvojica slov spojená pevnou medzerou, preskočí do ďalšieho riadka celá dvojica (nie len druhé slovo ako pri bežnej medzere). Pevné medzery sa používajú najmä medzi číslom a jednotkou (5°km, 100°%, ale pozor, pri veľkosti uhla sa nepoužíva žiadna medzera – 15°), za jednopísmenovými predložkami (v°dome), v číselných rozsahoch (2°–°5 možností), v dátumoch (9.°10.°2023), v číslach na oddelenie tisícok, miliónov atď. (1°234°567), v telefónnych číslach, ak sa delia (0901°234°567). Všimnime si, že Word dáva pevné medzery aj na iné miesta (napr. za viacpísmenové predložky alebo za spojky „a“ aj „i“). Netreba ho opravovať, ale tieto miesta nie sú nevyhnutné. Pevnú medzeru napíšeme klávesovou skratkou Ctrl + Shift + medzerník (Windows) alebo Option + medzerník (macOS). Je dôležité, aby sme si na používanie pevných medzier zvykli. Kým Word ich používa automaticky, nástroje CAT, ktorým sa budeme venovať neskôr, ich automaticky nepoužívajú.
- → – **tabulátor**. Tabulátor sa používa na odsadenie textu o určitú vzdialenosť, napríklad od okraja. Najčastejšie ho budeme používať na tvorbu odsekov (nie, odsek sa netvorí tak, že päťkrát bucháme po medzerníku). V nastaveniach tabulátora môžeme zmeniť jeho veľkosť, ale aj vodiaci znak – predvolený nie je žiadny, ale môžeme nastaviť napríklad bodku,

- a tak vytvoriť podpisové čiary (namiesto opakovaného buchnutia po klávese s bodkou).
- ¶ – odsek. Odseky v texte musia byť na správnych miestach (text samotný je tvorený odsekmi) a nesmú byť tam, kde ich netreba (napr. prázdny odsek na konci textu alebo prázdny odsek medzi dvoma odsekmi).
 -Zlom strany..... – **zlom strany**. Zlom strany, ako názov napovedá, značí ukončenie textu na strane a prechod na ďalšiu stranu. Ak teda potrebujeme ukončiť text na jednej strane a prejsť na ďalšiu stranu, použijeme klávesovú skratku Ctrl + Enter (Windows) alebo Command + Return (macOS), nie opakované búchanie po klávese Enter.
 - ↵ – **zlom riadka**. Zlom riadka sa používa, ak potrebujeme prejsť na ďalší riadok, ale nechceme začať nový odsek (napr. aby sa zachovalo rovnaké formátovanie).
 - Druhé pravidlo je: zapnúť zobrazovanie formátovacích znakov (znakov je síce viac, no sústreďujeme sa najmä na medzery).

Až teraz v prípade potreby môžeme zmeniť typ a veľkosť písma, prípadne vybrať iné formátovanie (formátovanie zároveň môžeme uložiť ako štýl, aby sa používalo konzistentne a automaticky na rovnaké časti textu). Po celom tomto nastavení začíname konečne prekladať.

Počas prekladania text priebežne ukladáme, aby sme o nič neprišli.

Po preklade si text po sebe prečítame a uložíme ho, to je jasné. Ale skôr ako ho pošleme klientovi, ešte spravíme kontrolu pravopisu – na klávesnici stlačíme kláves F7, čím sa spustí na samostatnej karte funkcia Editor. Editor bude navrhovať zmeny na opravu (opäť často nezhody s wordovým slovníkom), ktoré môžeme prijať alebo ignorovať (na výber sú rovnaké možnosti, aké už boli spomenuté predtým). Potom spravíme poslednú kontrolu, preklad porovnáme s originálom, aby sme sa uistili, že sme nič nevynechali. Až teraz je preklad hotový, dokument môžeme uložiť a poslať klientovi.

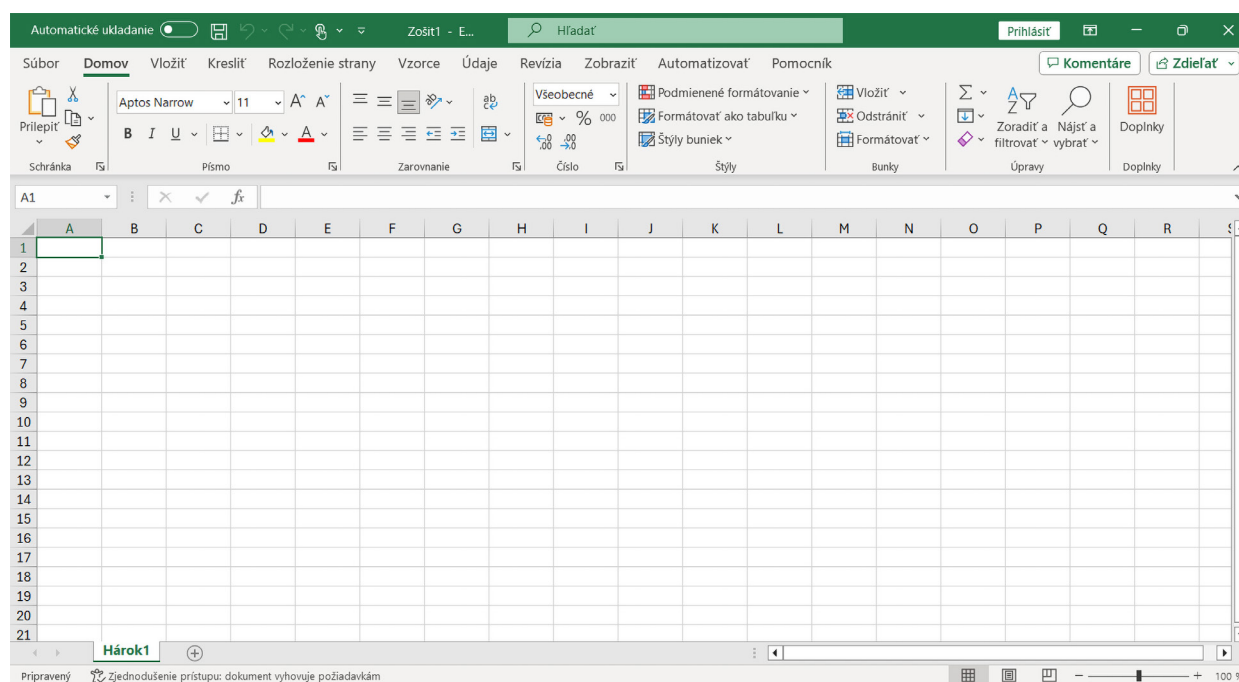
Rýchly postup (alebo desatoro prekladu vo Worde):

1. Otvorím Word.
2. Skontrolujem jazyk korektúry. Nastavím ho tak, aby sa zhodoval s cieľovým jazykom.

3. Zapnem zobrazovanie skrytých znakov.
4. V prípade potreby nastavím formátovanie. (Používam štýly!)
5. Prekladám.
6. Priebežne dokument ukladám alebo používam funkciu Automatické ukladanie.
7. Editujem.
8. Spustím kontrolu gramatiky klávesom F7.
9. Spravím poslednú kontrolu a porovnanie s originálom.
10. Uložím finálny dokument.

2.1.2 Terminológia

Pri preklade akéhokoľvek typu textu sa istotne stretne s terminológiou. Aby bola v celom dokumente konzistentná, zapisujeme si ju. Pozor, termíny si nezapisujeme na náhodné papiere na stole – tie sa stratia a hrozí, že si všetko budeme musieť vyhľadávať a overovať ešte raz. Terminológiu si zapisujeme a ukladáme v tzv. **terminologických databázach**. Najjednoduchšiu formu takejto databázy dokážeme vytvoriť v programe Microsoft Excel (aj k nemu majú študenti univerzít voľný prístup). Začneme tým, že v Exceli vytvoríme nový prázdny zošit. Privíta nás približne takéto okno:

Obrázok 7: Excel

Excel je primárne tabuľkový editor, teda má riadne označené stĺpce a riadky, a každá bunka (políčko) má svoje súradnice (napr. bunka H5 je v piatom riadku stĺpca H). Tabuľka pre počítačový softvér značí databázu údajov a my ideme vytvárať terminologickú databázu.

Postup je v tomto prípade veľmi jednoduchý:

- Definujeme si každý stĺpec na určitý údaj, napríklad do stĺpca A budeme zapisovať termíny v slovenčine, do stĺpca B v angličtine, do stĺpca C v treťom pracovnom jazyku. Stĺpce si pomenujeme, aby sme aj o 3 roky vedeli, akú má terminologická databáza štruktúru (napr. do bunky A1 napíšeme SK, do bunky B1 zadáme EN a do bunky C1 dáme DE).
- Jednotlivé termíny už zapisujeme pod seba a ich ekvivalenty zasa vedľa seba, do riadku pod príslušné jazyky. Samozrejme, ak práve pracujeme na preklade z EN do SK, nepotrebujeme hľadať tretí ekvivalent (ale možno budeme mať niekedy chvíľu čas a doplníme ho neskôr).
- Ďalšie stĺpce zošita môžeme použiť na ďalšie pracovné jazyky alebo dodatočné informácie, napr. dôležité poznámky k termínom, odbor, v ktorom sa používa, gramatické informácie, prípadne môžeme do bunky vložiť aj ilustračný obrázok.
- Bunky potom môžeme automaticky abecedne zoradiť a zapnúť v nich filtre (funkcia Zoradiť a filtrovať). Ak máme v jednom stĺpci zapísaný odbor, v ktorom sa termín používa, a prekladáme z viacerých odborov, môžem podľa tohto stĺpca filtrovať termíny iba z jedného odboru (ostatné sa skryjú).
- Takto si vytvárame komplexnú terminologickú databázu.
- Aj v Exceli funguje kontrola pravopisu rovnako ako vo Worde. Problém je v tom, že jazyk kontroly pravopisu sa nastavuje na celý zošit, takže ak nastavíme jazyk na slovenčinu, označí anglické termíny ako chyby. Preto je jednoduchšie skopírovať celý stĺpec s termínmi do prázdneho wordového dokumentu a spraviť kontrolu gramatiky tam, potom skopírovať ďalší stĺpec, prepnúť vo Worde jazyk kontroly gramatiky na iný a opäť spraviť kontrolu samostatne.

Prečo si terminologickú databázu vytvárame v Exceli a nie napríklad vo Worde? Ako už bolo spomenuté vyššie, Excel je už sám o sebe databáza a s jeho predvoleným

formátom (.xlsx) vedia veľmi efektívne pracovať aj nástroje CAT, takže si terminologickú databázu veľmi rýchlo vieme importovať aj do nástroja CAT, kde sa terminológia bude zobrazovať v jednom okne spolu s prekladom a prekladovou pamäťou.

Rýchly postup (alebo desatoro terminológie v Exceli):

1. Otvorím Excel.
2. Vytvorím si štruktúru terminologickej databázy.
3. Pomenujem príslušné stĺpce podľa potreby (jazyk, odbor, iné informácie).
4. Do riadkov pridávam nové termíny.
5. Priebežne zošit ukladám.
6. Termíny môžem zoradiť abecedne a môžem zapnúť aj filtre.
7. Zošit priebežne aktualizujem – pridávam nové termíny, dopĺňam iné pracovné jazyky a ďalšie informácie.
8. Nevytváram viacero zošitov, ak to nie je nutné. Všetky termíny mám pokope v jednom súbore.
9. Pracujem aj s funkciou Hľadať (Ctrl + F alebo Command + F).
10. Terminologickú databázu si priebežne zálohujem (alebo ju mám rovno v cloude).

2.2 Preklad v nástroji CAT

Skôr ako sa pustíme do práce v nástrojoch CAT, musíme si vysvetliť, na čo nástroje CAT vlastne slúžia a ako fungujú.

Nástroj CAT (z angl. *computer assisted translation*) je „softvér vytvorený konkrétne na prekladanie, ktorý pracuje s prekladovou pamäťou“ (Vinczeová, 2019, s. 14). Pozor, nástroj CAT nie je strojový prekladač, nesmieme si ich zamieňať. Rovnako nástroj CAT nie je ani textový editor (napr. Word), ani iný nástroj na spracovanie textu (napr. softvér OCR, ktorý spracúva text v obrázkoch). Keby sme nástroj CAT zjednodušili iba na jeho základ, mohli by sme povedať, že predstavuje používateľské rozhranie, ktoré sprehľadňuje prácu prekladateľa. Existuje obrovské množstvo nástrojov CAT (niektoré veľké spoločnosti investujú do vývoja vlastného nástroja, ktorý používajú na interné preklady). Ich počet však pre prácu prekladateľa nie je relevantný. Podstatné je, že nástroje CAT ponúkajú prekladateľovi vhodné pracovné

prostredie a funkcie. Dobrý nástroj CAT musí obsahovať tri základné funkcie: **segmentácia, prekladová pamäť a integrácia terminologickej databázy**.

Segmentácia (angl. *segmentation*) znamená, že nástroj CAT rozdelí východiskový text na základe určeného pravidla na segmenty. Segmenty si predstavme ako menšie časti textu. Predvolene býva segmentačné pravidlo nastavené na bodku, takže nástroj CAT vie, že bodkou má ukončiť segment a následne má vytvoriť nový segment. Takýmto spôsobom bude jeden segment tvoriť jedna veta. Segmentačné pravidlo sa dá zmeniť (napr. na každý nový odsek). Treba upozorniť na to, že logika segmentačného pravidla je veľmi jednoduchá a môžu sa vyskytnúť nedostatky (napríklad skratka *napr.* sa končí bodkou, a tak by nástroj CAT za ňou mal ukončiť jeden segment a samotný príklad by už mal ísť do ďalšieho segmentu). Je teda na prekladateľovi, aby pochopil širší kontext a segmenty si buď manuálne zlúčil do jedného, alebo ich preložil ako jednu vetu rozdelenú do viacerých segmentov.

Prekladová pamäť (angl. *translation memory*, TM) je obrovská databáza, v ktorej sú uložené originály a preklady všetkých textov, ktoré prekladateľ preložil, kým pracoval v nástroji CAT, ktorý jeho prácu do danej pamäte zapisoval. Takto si nástroj CAT pamätá, čo všetko prekladateľ už preložil, a v prípade podobného segmentu prekladateľovi navrhne, ako preložil podobný segment niekedy v minulosti. Prekladateľ môže tento preklad prijať a upraviť, čím si urýchľuje prácu. Čím je teda prekladová pamäť väčšia (čím viac v nástroji CAT prekladáme), tým je efektívnejšia. Prekladová pamäť sa oplatí najmä v prípadoch, keď prekladateľ často pracuje pre rovnakého klienta, pretože je pravdepodobné, že texty alebo aspoň formulácie sa po čase začnú opakovať. Vyhľadávaním formulácií v prekladovej pamäti prekladateľ zabezpečuje konzistentnosť textov a nemusí pritom v starých dokumentoch hľadať, čo a ako to kedysi preložil. Treba si však dávať pozor, ak s jednou prekladovou pamäťou pracuje viac prekladateľov, pretože do nej niekto môže vnieť chyby. Pri zhodách teda platí „Dôveruj, ale preveruj“.

Integrácia terminologickej databázy (angl. *termbase*, TB) znamená, že kým pri preklade vo Worde musíme mať terminológiu niekde v samostatnom Exceli, pri preklade v nástroji CAT sa terminológia zobrazuje v samostatnej časti používateľského rozhrania a zobrazujú sa v nej iba termíny, ktoré sa nachádzajú v prekladanom segmente. Tým pádom nástroj CAT urýchľuje vyhľadávanie termínov. Treba

ale zasa uviesť aj jeho odvrátenú stranu – ak sa termín v terminologickej databáze nenachádza v rovnakom tvare ako v prekladanom segmente, nástroj CAT ho nemusí vyhľadať. Toto je problém najmä pri skloňovaní (napr. ak je termín v terminologickej databáze uložený v nominatíve, ale v segmente je v genitíve, nemusí ho nástroj CAT identifikovať). Samozrejme, niektoré nástroje CAT majú riešenie aj na tento problém – pomocou rôznych značiek môže prekladateľ označiť koreň slova, ktorý bude potom nástroj CAT v segmentoch vyhľadávať, prípony a predpony bude ignorovať.

Okrem týchto troch funkcií môžu nástroje CAT disponovať aj množstvom iných funkcií. Ich počet sa líši v závislosti od nástroja (a jeho ceny). Iným funkciám sa tu venovať nebudeme, pretože sa môžu líšiť od nástroja k nástroju.

Po stručnom predstavení základných funkcií nástrojov CAT sa teraz pozrime na to, ako sa v nich vlastne prekladá. Referenčne budeme používať nástroj Phrase. Uvádzané možnosti a funkcie sa však nachádzajú vo všetkých nástrojoch, možno len na iných miestach v závislosti od používateľského rozhrania.

2.2.1 Preklad

Nástroje CAT majú zväčša dva typy rozhraní – jedno na správu a nastavenie projektov, prekladových pamätí, terminologických databáz, textov na preklad alebo na vykonávanie iných možností, ktoré nástroj CAT poskytuje (iné v závislosti od výrobcu), druhé rozhranie je zas vyhradené na samotný preklad. Na nasledujúcom obrázku je prekladateľské rozhranie z nástroja Phrase, na ktorom si ukážeme už spomínané funkcie.

The screenshot displays the CAT tool interface. At the top, there is a menu bar with options like 'File', 'Edit', 'Tools', 'Format', 'Document', and 'Help'. Below the menu bar is a search bar with 'Filter source (en)' and 'Filter target (sk)'. The main area is a table with columns for 'Source: en' and 'Target: sk'. The table contains several rows of text, with some cells highlighted in blue. A large number '1' is placed over the first row, and a large number '2' is placed over the second row. Below the table, there is a 'Context note' and a 'Preview' tab. A large number '4' is placed over the 'Preview' tab. At the bottom left, there is a 'Confirmed segments' summary showing 53/53 confirmed segments, 960/960 words, 5030/5030 chars, and 88/87 active chars. At the bottom right, there is a 'CAT Search' bar and a 'Changes' button.

Obrázok 8: Phrase

Pre prekladateľa sú asi najdôležitejšie a najzákladnejšie súčasti nástroja CAT tieto štyri:

1. **Zdrojový text a preklad** – zobrazujú sa v rozhraní podobnom tabuľke. Najzásadnejšie sú dva stĺpce, vľavo je originálny text rozdelený do segmentov na základe určeného segmentovacieho pravidla, vpravo je už zadaný preklad. Všimnime si, že aj v nástroji CAT sa dá zapnúť zobrazovanie skrytých znakov, podobne ako vo Worde, tým pádom prekladateľ vidí medzery a pevné medzery. **POZOR:** nástroje CAT pevné medzery nevkladajú automaticky, je to na prekladateľovi. Po zadaní prekladu do segmentu ho prekladateľ potvrdí, čím sa segment automaticky uloží do prekladovej pamäte.
2. **Prekladová pamäť** – úplné alebo čiastočné zhody s už preloženým obsahom. Vidíme, že v tomto prípade nástroj CAT ponúkol prekladateľovi hneď niekoľko možností. Každá sa v niečom líšila, zhody preto bývajú často hodnotené percentuálne (100 % je úplná zhoda, čím menej percent, tým väčšia odchýlka). Prekladateľ si môže vybrať zhodu, ktorá mu najviac vyhovuje, a tú následne v segmente upraviť do požadovaného tvaru. Treba dodať, že v prekladovej pamäti sa dá vyhľadávať aj zadaním kľúčových slov, takže ak nástroj CAT nevypíše zhodu, ale prekladateľ má pocit, že už niečo podobné prekladal (napr. termín), môže si to v prekladovej pamäti ľahko vyhľadať.

3. **Terminológia** – ak nástroj CAT v zdrojovom segmente identifikuje termín, ktorý je uložený aj v terminologickej databáze, ponúkne ho prekladateľovi (v tomto prípade je v zdrojovom segmente aj zvýraznený žltou farbou). Takto prekladateľ šetrí čas, ktorý by strávil vyhľadávaním terminológie v iných súboroch.
4. **Náhľad** – ponúka vizuálny kontext k prekladanému dokumentu. Segmentáciou zdrojového textu sa stráca jeho štruktúra, nie vždy možno s istotou povedať, kde sa jeden odsek končí a kde sa začína druhý. V náhlade sa však zobrazuje prekladaný text v pôvodnej štruktúre, čo prekladateľovi pomáha orientovať sa v texte. Upozorňujeme však, že túto funkciu nemajú všetky nástroje CAT, no pokiaľ je k dispozícii, treba ju využívať.

Samotný preklad potom prebieha približne takto:

- Po importovaní zdrojového textu, pripojení prekladovej pamäte a terminologickej databázy si text otvoríme v prekladateľskom rozhraní.
- Skontrolujeme, či máme zapnuté zobrazovanie skrytých znakov. Ak nie, zapneme si ho.
- Prekladáme postupne segment za segmentom. Každý segment po preklade potvrdíme, aby sa uložil do prekladovej pamäte.
- Pri každom novom segmente najskôr skontrolujeme bočný panel, či neponúka nejaké zhody z prekladovej pamäte alebo terminológiu z databázy.
- Po preklade si text po sebe skontrolujeme. Dávame pozor na významové posuny a správne používanie pevných medzier.
- Spustíme kontrolu pravopisu, aby sme odhalil prípadné preklepy. Pozor, nie každý nástroj CAT musí obsahovať kontrolu pravopisu. Ak ju neobsahuje, preklad si skopírujeme alebo exportujeme do Wordu a spustíme ju tam.
- Spustíme aj kontrolu kvality (angl. *quality assurance*, QA), ktorá nám odhalí napríklad nedodržané formátovanie alebo nezhodnú terminológiu.
- Po všetkých opravách a úpravách v nástroji CAT exportujeme verziu prekladu, v ktorej skontrolujeme formátovanie (môže sa stať, že nástroj CAT pozmení formátovanie, napr. zlúči odseky alebo posunie text).

- Pozor! V nástroji CAT vykonáme čo najviac zmien/opráv/úprav, ktoré vieme vykonať v nástroji CAT, aby sa uložili aj do prekladovej pamäte. V opačnom prípade si do nej zanášame chyby.
- Keď sme so všetkým spokojní, odovzdáme preklad klientovi.

Vidíme teda, že nástroj CAT dokáže prácu prekladateľa výrazne urýchliť a zjednodušiť. Pri jeho použití však musíme byť obozretní, pretože ju môže aj skomplikovať. Problém môže vzniknúť napríklad aj vtedy, ak prekladateľ nemá k dispozícii náhľad dokumentu, ktorý prekladá – prekladateľ tým stráca orientáciu v texte, čím si môže do prekladu vnieť chyby. Odporúča sa, aby mal prekladateľ nejakú formu náhľadu vždy k dispozícii (ak nie v nástroji CAT, tak ako otvorený zdrojový dokument v inom programe). Ďalší problém nastáva napríklad v prípade, keď sa prekladateľ sústreďí len a výlučne na prekladaný segment a mentálne vypne okolitý kontext (segmenty vyššie a nižšie). Často sa vtedy stáva, že prekladateľ omylom zmení gramatické kategórie slov. Aj preto sa odporúča, aby poslednú kontrolu pred odovzdaním prekladateľ spravil na texte, ktorý exportuje z nástroja CAT (nevidí segmenty, ale celý plynulý text).

Nezabúdajme, že nástroj CAT je dobrý sluha, ale zlý pán. Je to náš pomocník, no našu prácu za nás nespraví.

Rýchly postup (alebo desatoro prekladu v nástroji CAT):

1. Importujem si text do nástroja CAT.
2. Pripojím si relevantnú prekladovú pamäť a terminologickú databázu.
3. Zapnem si zobrazovanie skrytých znakov.
4. Pri preklade každého segmentu skontrolujem, či mi nástroj CAT neponúka zhody alebo termíny.
5. Každý segment po preklade potvrdím.
6. Používam náhľad alebo paralelne otvorený zdrojový dokument.
7. Celý preklad po sebe skontrolujem.
8. Spustím kontrolu pravopisu (buď priamo v nástroji CAT, alebo text skopírujem do Wordu) a kvality.
9. Skontrolujem ešte finálny export prekladu z nástroja CAT.
10. Všetky prípadné opravy vykonávam v nástroji CAT, aby sa preniesli aj do prekladovej pamäte.

2.2.2 Terminológia

Možnosti tvorby terminologickej databázy sa líšia v závislosti od nástroja CAT (napr. kým Phrase má na správu terminológie samostatné používateľské rozhranie, Trados Studio má aj samostatný softvér – MultiTerm). Nazdávame sa preto, že nemá zmysel popisovať postup v jednom vybranom nástroji CAT. Je na používateľovi, aby sa oboznámil so svojím nástrojom CAT a naučil sa v ňom spravovať terminologickú databázu. Na tomto mieste ponúkame niekoľko tipov:

- Väčšinou sa do nástroja CAT dá importovať databáza vytvorená v Exceli (vo formáte .xlsx).
- Terminologickú databázu treba priebežne kontrolovať a čistiť (odstraňovať nepoužívané termíny, opravovať prípadné chyby).
- Do databázy ukladáme termíny v základnom tvare (nominatív singuláru alebo neurčitok).
- Vyhľadáme si, ako v termíne označiť koreň slova, aby nástroj CAT v prekladanom texte vyhľadával koreň, čo nám uľahčí prácu v prípade skloňovania.
- Termíny ukladáme do pamäte s takým začiatočným písmenom, s akým sa majú písať (niekedy nástroje CAT opravujú začiatočné písmeno prvého slova na veľké – túto funkciu buď vypneme, alebo manuálne prvé písmeno zmeníme na malé, ak má byť malé).
- Väčšina nástrojov CAT vytvára terminologickú databázu vo formáte .tbx. Tento formát je kompatibilný s rôznymi nástrojmi CAT (teda jednu terminologickú databázu môžeme používať vo viacerých nástrojoch CAT).
- V prípade potreby pridávame k termínom poznámku, aby sme sa uistili, že nezabudneme na všetky podrobnosti aj o niekoľko rokov neskôr.
- Jeden termín neukladáme viackrát (napr. jeden termín vyskloňovaný vo všetkých pádoch). Skloňovanie zapíšeme do poznámky.
- Ak sa v priebehu času preklad termínu zmení, uložíme si nový preklad a starý odstránime, alebo si do poznámky poznačíme, že starý preklad sa už nepoužíva.

Ak sa prekladateľ naučí správne pracovať s nástrojom CAT a využívať aspoň jeho základné funkcie, v spojení s dobrou terminologickou databázou má predpoklad na rýchlejšie vypracovanie kvalitnejšieho prekladu.

3 KONČÍME TIPMI, TRIKMI A RADAMI

V tejto kapitole sa pozrieme na niektoré časté problémy, s ktorými sa pri preklade stretávame. Zistíme, ako (a prečo) by sa dané problémy dali riešiť vzhľadom na možný kontext. Pri čítaní týchto tipov, trikov a rád myslíme na to, že nie sú aplikovateľné vždy a všetko závisí od kontextu, s ktorým práve pracujeme. Preto všetko zvažujeme viackrát. Pri preklade neexistuje len jedno zlaté riešenie.

Táto kapitola je rozdelená na tri veľké časti – jazyk, štýl a preklad. V časti o jazyku sa nachádzajú rady súvisiace s gramatikou slovenčiny. Štýl obsahuje tipy, ako na slovenskú štylistiku, a v časti o preklade nájdete zasa triky na zvládanie niektorých prekladateľských orieškov.

3.1 Jazyk

V prvom a najdôležitejšom rade si dávame pozor na slovenčinu. Ak ju neovládame, doučíme sa pravopis. Nespoliehame sa na kontrolu pravopisu rôznych nástrojov, pretože tie nevnímajú širší kontext a v texte nechajú chybu.

V tomto modely → V tomto modeli

Pozor na privlastňovacie zámená svoj a váš. Svoj sa používa, ak privlastňujeme podmetu vety. Ak privlastňujeme predmetu vety, používame váš.

Vezmite si **vaše** peniaze. → Vezmite si **svoje** peniaze. (Kto?/čo? Vy. Privlastňujeme tu teda podmetu.)

Ak máme rad podstatných mien, za ktorým nasleduje sloveso, ktoré sa má vzťahovať na všetky podstatné mená v rade, musí byť sloveso v pluráli (tento jav sa volá kongruencia).

Jeho pohľad na svet, predstava o ňom a jeho štruktúre zodpovedá. → Jeho pohľad na svet, predstava o ňom a jeho štruktúre **zodpovedajú**.

Pracujeme so Slovníkovým portálom JÚLŠ a všetko v ňom overujeme – dokonca aj slová, o ktorých si myslíme, že ich poznáme.

Vyobrazil **geografu**. → Geografia je veda, veta nedáva zmysel. → Načrtnol **mapu**.

Myslíme na to, že zvieracie podstatné mená mužského rodu sa v singulári skloňujú podľa životných rodov (chlap a hrdina) a v pluráli podľa neživotných rodov (dub, stroj). Výnimkou je zosobňovanie zvieracích podstatných mien, keď sa ľudské vlastnosti prirovnávajú k zvieracím.

Bažant, od bažanta (chlap) → bažanty, od bažantov (dub)

Chlapi sa pobili ako **bažanti**. → zosobnené, preto vzor chlap

V anglickej fonetike existuje tzv. tiché *e*. Táto hláska sa nachádza na konci slova a nevyslovuje sa, no ovplyvňuje výslovnosť hlásky, ktorá sa nachádza pred ním. Ak takéto slovo preberieme do slovenčiny a chceme ho skloňovať, po správnosti by toto koncové *e* malo v slove ostať.

Office (vo význame kancelária, vyslovujeme ako ofis, teda *e* je tiché a **ovplyvňuje** výslovnosť, lebo bez neho by sme vyslovovali ako ofik) → idem do officu (vyslovujeme ako ofisu).

Shakespeare (vyslovujeme ako Šejkspír, koncové *e* **neovplyvňuje** výslovnosť) → Čítam Shakespeara (vyslovujeme ako Šejkspíra, koncové *e* môže vypadnúť).

Šľachtické tituly sa v slovenčine píše s malým začiatočným písmenom.

Lord Byron → **lord** Byron

Ak sa v texte používa prezývka, ktorá sa skladá z viacerých všeobecných podstatných mien, iba prvé sa píše s veľkým začiatočným písmenom.

Kráľovná **R**ovnobežníkov → **K**ráľovná **r**ovnobežníkov

Nezabúdame na to, že existujú aj podstatné mená ženského rodu, najmä pri pomenovaniach povolání, a dbáme na logiku jazyka a textu.

Ženské vedkyne → vedkyne

Tekutá látka → tekutina

Interpunkcia sa pri vedeckých citátoch zväčša značí inak ako pri priamej reči v umeleckom texte.

Kabát píše, že: „lokalizácia je preklad softvérového produktu“. → Všimnite si bodku za úvodzovkami, pretože citát je vytrhnutý z vety, a tá v originálnom texte ešte asi pokračuje.

Používanie termínov v kontexte si overujeme v paralelných textoch, aby sme preklad vhodne naformulovali.

Uhol **vytvára/zviera** priamka s priamkou.

Nikdy v textoch nepoužívame skratku vid'.

Vid'. → pozri

Pri zápise desatinných čísel myslíme na to, že v slovenčine máme desatinnú čiarku, nie bodku ako v angličtine. Angličtina v číslach používa čiarku na oddelenie tisícok, miliónov atď., slovenčina tam používa pevnú medzeru.

7.45 → 7,45

1,234,567 → 1 234 567

Treba si dávať pozor na používanie medzier okolo matematických znamienok. Okolo lomky (/) sa medzery nedávajú. Okolo znakov plus (+), mínus (-), krát (*) a rovná sa (=) sa medzery dávajú.

Jeden / dva → jeden/dva

Sloveso=prísudok → sloveso = prísudok

Zapamätáme si kombinácie predložiek a pádov:

Závisí OD (koho/čoho) Záleží NA (kom/čom)

Chápem (koho/čo) Rozumiem (komu/čomu)

Ak máme v texte matematický vzorec, je súčasťou vety, preto okolo neho treba použiť vhodnú interpunkciu (napr. čiarku alebo bodku za vzorec). Interpunkcia by sa mala použiť aj v prípade, ak je vzorec vyčlenený samostatne v prázdnom riadku. Ak klient interpunkciu nechce (esteticky v texte kričí), odstránime ju až dodatočne. Pamätajme, že v prvom kroku odovzdávame jazykovo bezchybný preklad.

Platí $x = y + z$ a teda nie. → Platí $x = y + z$, a teda nie.

Zvratné zámená *sa/si* v texte ponechávame, iba ak ovplyvňujú význam. V opačnom prípade sú redundantné a môžeme ich vynechať.

Umývať/umývať sa → zvratné **sa** ovplyvňuje význam, preto sa nedá vynechať, ak sa má postava umývať.

Slovo *kvôli* je v príčinnom význame nespisovné.

Neprišiel **kvôli** dažďu. → Neprišiel **pre** dážd'. → Neprišiel, **lebo** pršalo.

Nezabúdame, že predpony sa píšú spolu so slovom, nie cez spojovník. Dokonca, aj vtedy, ak sú to cudzie predpony.

Meta-regresia → metaregresia

V takýchto prípadoch si vieme pomôcť aj podobnými slovami, ktoré používajú rovnakú predponu. Ak existuje v translatológii termín metatext a píše sa spolu, bude sa táto predpona aj inde písať spolu.

Genitívne koncovky vo vzore *dub* si overujeme v slovníkoch! Nie každé mužské podstatné meno vzoru *dub* je nutne dvojtvar.

z **obrázku** → z **obrázka**

Ak chceme predložkou vyjadriť účel, musíme použiť predložku *na*, predložka *pre* by bola nespisovná. V angličtine sa používa *for*, preto nás to láka použiť *pre*, no treba sa nad tým pozastaviť a predložku zvážiť.

pre bočnú dĺžku spočítame → **na** bočnú dĺžku spočítame

Ak v texte vymenúvame nejaké entity, dávame si pozor, aby sme pri všetkých položkách použili rovnaký gramatický tvar (číslo a pád). Spozorníme, hlavne v prípade, ak sú jednotlivé entity oddelené napríklad vsunutou vedľajšou vetou.

Pozostávajú z dosky, ktorá je čierna, matky, ktorá je kovová, skrutky, ktorá je drevená, a **papier**. → Pozostávajú z dosky, ktorá je čierna, matky, ktorá je kovová, skrutky, ktorá je drevená, a **papiera**.

Pozor na rozdiely medzi spojkami *a* a *alebo*, s ktorými následne súvisí aj tvar slovesa:

- Ak sa sloveso nachádza **PRED** vymenovaným radom a rad je spojený spojkou **A**, je sloveso v **singulári**.

Príde Jano a Mišo.

- Ak sa sloveso nachádza **ZA** vymenovaným radom a rad je spojený spojkou **A**, je sloveso v **pluráli**.

Jano a Mišo prídu.

- Ak je vymenovaný rad spojený spojku **ALEBO**, sloveso je VŽDY v **singulári** (iba ak by vymenované členy radu boli v pluráli).

Zapína sa čerpadlo alebo kompresor.

Kompresor alebo čerpadlo sa zapína.

- Ak je vymenovaný rad spojený spojku **ALEBO** a veta obsahuje napríklad popisné prídavné mená, gramaticky sa naviažu na najbližšieho člena radu.

Čerpadlo alebo kompresor je červený.

Najvhodnejšie je, aby sa popisné časti vedeli naviazať na všetky členy radu, no to nie je vždy možné. Môžeme to však obísť.

Čerpadlo alebo kompresor **má** červenú farbu.

Ak veta obsahuje viacčlenný prísudok, nesmieme ho rozdeliť.

Malo by byť čerpadlo alebo kompresor **regulovaný**. → Čerpadlo alebo kompresor **by mal byť regulovaný**. → Čerpadlo alebo kompresor **sa reguluje**. (V poslednom príklade je prísudok spolu a dá sa naviazať na oba členy radu.)

- Pozor na predložky *v* a *na*, ktoré predchádzajú názvom štátov:
- Takmer pri každom štáte by sa mala používať predložka **v**: pracujem v Nemecku/v Brazílii/v Británii.
- Predložka **na** sa používa iba v troch ustálených prípadoch: na Slovensku, na Morave, na Ukrajine (tu je možný aj tvar **v** Ukrajine).
- Výnimkou sú ešte ostrovy a (polo)ostrovné štáty, pri písaní ktorých sa tiež niekedy používa predložka **na**: na Floride, na Havaji, ale **v** Japonsku.

3.2 Štýl

Oznamovacie vety nezačíname slovesom. Slovesá na začiatku sú príznačné pre opytovacie a rozkazovacie vety. Sloveso stojace na začiatku oznamovacej vety môže pôsobiť zmätočne a štylisticky príznakovo (hlavne v dlhých vetách by čitateľ mohol čakať otáznik na konci).

Musíme sa na svet pozrieť Danteho očami. → Na svet sa **musíme** pozrieť Danteho očami.

Vnímame aktuálne vetné členenie. Vo vete by najskôr mala ísť téma (známa informácia) a potom réma (nová informácia).

Kráľ (T) mal tri dcéry (R). Prvá (T) bola mladá (R), druhá (T) zasa pekná (R) a tretia (T) hlavne odvážna (R). → Vety sú poskladané správne, prvá je vždy téma (T) a druhé réma (R).

Tri dcéry (R) mal kráľ (T). → Veta je otočená naopak a cítime z nej príznakovosť.

Pri preklade z angličtiny nám téme a rému pomáhajú určovať členy. Neurčitý člen zväčša značí rému a určitý tému.

A (R) black cat was sitting on the (T) roof. → Na streche (T) sedela čierna mačka (R).

Dávame si pozor na slovo **avšak**. Slovníky tvrdia, že je knižné, preto sa mu v odborných textoch vyhýbame. Okrem toho si dávame pozor, aby sme ho nepoužili ani na začiatku vety.

Avšak pozrime sa na problém lepšie. → Pozrime sa **však** na problém lepšie.

Dávame si pozor na sloveso **bol**. Prekladatelia ho často používajú ako barličku (napríklad pri preklade anglických viet s pasívom alebo anglických opisov), lenže ak ho nadužívame, výsledný text bude „ubolený“. Snažíme sa vety formulovať tak, aby sme sa mu vyhýbali.

Teória **bola vyvrátená** neskôr. → Teóriu neskôr **vyvrátili**.

There **was** a red hat. → **Bola** tam červená čiapka. → **Ležala** tam červená čiapka.

Dávame si pozor na kombinácie ukazovacích zámen **ten, tá, to** a slovesa **byť** (hlavne v minulom čase).

To bolo to/toto bolo to/je to to → **nahradíme sloveso byť** nejakým iným podľa kontextu a namiesto ukazovacieho zámena **použijeme objekt**, na ktorý ukazuje.

Vyhýbame sa spojкам na začiatku viet, a to priradovacím aj podradovacím. Rovnako, hlavne v odbornom štýle, sa vyhýbame spojke **avšak** (nahradzame spojkami **ale** alebo **no**).

A nevieš mi povedať... → Nevieš mi ešte/navyše povedať...

Na začiatkoch viet sa vyhýbame aj čísliciam (najmä pri dátumoch). Pri dátumoch by sme sa mali vyvarovať aj formulácie *Dňa...* (je to príznačné pre administratívu).

9. septembra sa stalo to najdôležitejšie. → **Dňa** 9. septembra sa stalo to najdôležitejšie. → To najdôležitejšie sa stalo **9. septembra**.

Pozor na redundantné privlastňovacie zámená. Vždy si treba v kontexte overiť, či je explicitné privlastnenie potrebné. Ak nie je, môžeme privlastňovacie zámeno vynechať.

Videla ho jeho matka → môže byť aj susedova matka? Nie? → Videla ho matka
Stratil som svoje kľúče → môžem stratiť susedove kľúče? Nie? → Stratil som kľúče

Overujeme si slovné spojenia a kolokácie v korpusoch, najmä, ak si nie sme istí formuláciami.

Vlastní činnosti → **ovláda** činnosti

Dávame si pozor na opakovanie slov s rovnakým slovným základom. Pokiaľ je to možné, používame synonymá (výnimkou sú termíny).

Spojenie spojitostí → **spojenie vlastností**

Myslíme na to, že neprekladáme len významy, ale aj štýl. Anglický odborný štýl býva metaforický, no slovenský odborný štýl je často strohý, neutrálny až nudný, preto metaforickosť môžeme pokojne vypúšťať.

She is a **veteran** → Je veteránka → Má **skúsenosti**

Ak máme v odbornom texte dlhé vety, môžeme ich rozdeliť na kratšie, aby sa nám v preklade lepšie štylizovalo a preklad bol zrozumiteľnejší.

Ak vo vete popisujeme matematickú operáciu (napr, proces násobenia), je vhodnejšie použiť sloveso *vynásobiť/vydeliť/sčítať/odčítať* ako slová *krát/delene/plus/mínus*.

Rozmer **krát** dva. → Rozmer **vynásobíme** dvoma.

Čísla **nula až desať** sa zvyknú v slovenskom texte písať **slovom** (ako v tejto vete). Čísla **11 a viac** sa zasa zvyknú písať **číslicom** (ako v tejto vete). Desatinné čísla a zlomky píšeme číslicou vždy.

Dávame si pozor na inštrumentálne formulácie. Inštrumentál vo všeobecnosti značí dočasnú situáciu alebo pravdu, ale nominatív platí vždy.

Je dobrý otec (stále) → Je dobrým otcom (iba ráno, večer už nie)

Ak sa dá, v odbornom texte inštrumentálne formulácie ani nepoužívajte.

3.3 Preklad

Ak v preklade narazíme na faktickú chybu, kontaktujeme zadávateľa a akékoľvek zásahy do textu robíme až po konzultácii s ním. Ak zadávateľ na naše upozornenie nereaguje, držíme sa originálu. Samostatne opravujeme text iba za predpokladu, že sme si úplne istí, že oprava je správna.

Najhlbšia oceánska priekopa na svete je Tongská. → konzultácia a oprava →
Najhlbšia oceánska priekopa na svete je Mariánska.

Najhlbšia oceánska priekopa na svete je Tongská. → konzultácia neprebehla
→ Najhlbšia oceánska priekopa na svete je Mariánska.

Názvy publikácií sa v slovenských textoch píše kurzívou. Ak dielo vyšlo v slovenčine, uvádza sa slovenský názov a pôvodný sa v závislosti od kontextu môže uviesť v zátvorke. Ak dielo v slovenčine nevyšlo, možno uviesť vlastný preklad.

V diele „Božská komédia“ píše... → V diele *Božská komédia* píše...

V diele *Convivio* píše... → V diele *Hostina (Convivio)* píše...

V diele *Megale Syntaxis* píše... → V diele *Megale Syntaxis* (**voľne ako** *Velká sústava*) píše...

Ak sa prekladaný text odvoláva na iné dielo, ktoré už bolo preložené do slovenčiny, musíme si dané dielo nájsť v slovenskom preklade a citované časti prevziať z existujúceho slovenského prekladu. Vlastný preklad vytvárame iba v najkrajnejších prípadoch, ak sa nedá dostať k preloženému dielu z časových dôvodov, alebo je nedostupné.

Vtedy povedal: „Chvíľa, postoj, si krásna.“ (voľný preklad) → Vtedy povedal: „Postoj, chvíľa, si krásna.“ (oficiálny slovenský preklad Fausta)

Vnímame text, kontext a logiku textu. Ak východiskový text po prvom prečítaní nedáva zmysel, musíme ho čítať znova. Pomáhame si paralelnými textami, až kým nám text nezačne dávať zmysel. Pristupujeme k nemu kriticky a všetko si overujeme.

The devil has bored into the center of the Earth. → Vidím, že text je gramaticky zle napísaný. Preložiť *bored* ako *nudit sa* alebo *vrtat'* nedáva logiku, k prekladu pristupujeme voľne. → Diabol sa prepadol do stredu zeme.

Googlíme pomaly a s rozvahou. Stránku, na ktorej nájdeme hľadanú informáciu, musím aj otvoriť, nie len prečítať zhrnutie medzi výsledkami vyhľadávania. Stránka môže byť strojovo preložená (často sa adresa lokality končí na niečo iné ako .sk) alebo preložená z češtiny. Na české zdroje si dávame obzvlášť pozor, pretože nie všetko sa v češtine a slovenčine píše rovnako.

Koperník (čeština) → Kopernik (slovenčina)

Vždy je potrebné overiť si osoby, na ktoré sa prekladaný text odvoláva. Nesmie sa stať, že by sme pohlavie osoby určili zle. Nezabúdame, že ženské priezviská v preklade prechylujeme (koncovka -ová).

Ada King → Ada Kingová

Ak sa v texte nachádza zoznam osôb (hlavne, ak je v nominatíve), ako napríklad bibliografia alebo redakčná rada, nemusíme ženské priezviská prechylovať, aby bol zoznam konzistentný. Často sa stáva, že sa nám nepodarí overiť všetky mená, aby sme sa teda vyhli chybe, konzistentne neprechýlime žiadne priezvisko.

Ak sa text odvoláva na skutočnú osobu, nesmieme meno zameniť ani poslovenčiť. Jediný zásah, ktorý v mene môžeme urobiť, je prechýliť ženské priezvisko alebo prepísať meno z východných abecied. Výnimkou sú mená, ktoré majú zaužívanú verziu, napríklad mená panovníkov.

Kristin → nie Kristína, ostáva Kristin

Sun **Tse** → Sun **Ce**

Elizabeth II. → Alžbeta II.

Ak prekladáme názvy inštitúcií, musíme si zistiť, ako vzniklo pôvodné pomenovanie. Ak bola inštitúcia pomenovaná podľa osoby, v preklade sa tejto osobe privlastňuje. Ak bola pomenovaná podľa miesta, v preklade sa umiestňuje do toho miesta.

Brown University → Brownova univerzita

Oxford University → Univerzita v Oxforde

Ak text obsahuje časový odkaz, ktorý zastaráva, môžeme ho v preklade aktualizovať, aby preklad nevyvolal zmätok.

This book comes out **today**. → Predpokladám, že text sa bude čítať v budúcnosti, nie presne v ten deň. → Táto kniha vyšla **v roku** 2002.

Pozor na zápis dátumov v angličtine, deň a mesiac môžu byť otočené.

12/21/22 → 21. 12. 2022

5/6/23 → 5. 6. 2023 alebo 6. 5. 2023 → ak nevieme určiť z kontextu, overíme si u klienta

Ak je zdrojový text presýtený jedným termínom, v preklade tento termín nemôžeme synonymizovať (ak termín má synonymá). V preklade môžeme termín nahradiť zámenom alebo ho vynechať, no musíme si byť úplne istí, že z kontextu jasne vyplynie, o aký termín ide, aby nedošlo k významovým chybám. Ak takúto istotu nemáme, aj preklad musí byť daným termínom presýtený.

Jeden z uhlov je uhol dopadu a druhý uhol je uhol lomu. → Jeden z uhlov je uhol dopadu a druhý lomu.

Ak pri substitúcii terminológie máme na výber z viacerých možností, môžeme výber konzultovať so zadávateľom, aby si vybral ekvivalent, ktorý používa on. Ide tu najmä o termíny, ktoré majú domáci aj cudzí základ slova.

Reciprocally → recipročne alebo vzájomne

Nech už sa však rozhodneme pre ktorýkoľvek ekvivalent, vždy ho potom treba používať konzistentne.

Ak sa v texte používajú cudzie miery alebo váhy (palce, libry), **pri odbornom preklade** musia tieto cudzie miery ostať v texte zachované. Môžeme k textu pridať aj prepočítané hodnoty alebo použiť mierku (ak je tam hodnôt veľa), ale cudziu jednotku **pri odbornom preklade** nevypúšťame.

It measures 1 inch. → Meria 1 palec (2,54 cm).

Na druhej strane pri umeleckom preklade máme voľnosť a cudziu jednotku môžeme nahradiť domácou.

He was two feet away from her. → Bol od nej asi na pol metra vdialený.

Dávame si pozor na falošných priateľov medzi jazykmi. Rovnako si overujeme vo výkladových slovníkoch aj slová, o ktorých si myslíme, že ich význam dobre poznáme, pretože môžu mať iné významové zafarbenie.

Rituál → náboženský → môžeme mať ranný rituál? (Podľa slovníka nie, ale v jazyku sa to tak používa, takže záleží na tom, ako formálni chceme v texte byť.)

Rutina → remeselná výroba → môžeme mať rannú rutinu? (Podľa slovníka nie, ani sa to tak nepoužíva v jazyku, takže radšej *ranný rituál* alebo *ranné zvyky*.)

Ak neexistuje ekvivalent k niektorému termínu, musíme ho vytvoriť. V prípade potreby môžeme do zátvorky uviesť aj pôvodný tvar termínu. Vždy si však musíme byť istí, že daný termín ekvivalent naozaj nemá.

transformer architecture → transformátorová architektúra (angl. *transformer architecture*) (Tento termín v slovenčine ešte nemá ustálený tvar a nájdeme ho ako transformátorová architektúra, ale aj ako architektúra transformerov.)

Ak v preklade použijeme text napísaný cudzím jazykom, zapisujeme ho kurzívou. Kurzívou zapisujeme zväčša aj názvy diel a častí diel.

Neviem, čo je **goodbye**. → Neviem, čo je *goodbye*.

Dante napísal **Božskú komédiu**. → Dante napísal *Božskú komédiu*.

Ak text prekladáme do Wordu a zdrojový text obsahuje obrázky s textom, obrázky do prekladu neprenášame, no text musíme zachovať pre prípadného technického redaktora. Vždy predpokladáme, že technický redaktor nebude poznať zdrojový jazyk, preto musíme vytvoriť dvojjazyčnú legendu. Myslíme na to, že preklad sa preniesie do cieľového obrázka tak, ako ho zapíšeme do legendy (teda pozor na veľké písmená).

Legenda k obr. na s. 4: line = čiara

Nezabúdame na predradené slová (deskripty). Používame ich najmä v prípadoch, ak niečo nechceme alebo nevieme skloňovať – vtedy vyskloňujeme predradené slovo. Myslíme však na to, že ich nadužívanie zhoršuje štylistickú úroveň textu.

Dráha z **Io**. → Dráha z **mesiaca Io**.

Nezabúdame na logiku v texte – preklad musí byť logický, inak je nepoužiteľný. Ak nám preložený text logiku nedáva, nebude dávať ani cieľovému čitateľovi.

Rovnou čiarou odmeriame dĺžku. → Na rovnú čiaru nameriame dĺžku. (Rovnou čiarou sa merať nedá, ale na rovnú čiaru môžeme dĺžku naznačiť.)

Vnímame nekonzistentné názvy a termíny v zdrojovom texte. Niekedy sa nám niečo v texte môže zdať nekonzistentné, no v skutočnosti je to tak zámerne. Inokedy nekonzistentnosť nemusí byť zámerná a môžeme ju opraviť.

Kozmická loď Polar/polárna kozmická loď → prvá je konkrétna/druhá je všeobecná (nekonzistentnosť je zámerná, lebo sú pomenované rôzne koncepty)

Satelit/kozická loď (nekonzistentnosť nie je zámerná, môžeme pojem zjednotiť) → kozická loď

Pri overovaní terminológie sa môže prihodiť, že slovenský zaužívaný ekvivalent je gramaticky nesprávny. Nemôžeme ho opraviť, pretože daný tvar (hoc aj nespisovný) je už zaužívaný.

Strojové učenie → malo by byť učenie sa, ale zaužíval sa nezvratný tvar

Ak máme v anglickom texte viacslovný termín, prekladáme ho do slovenčiny väčšinou odzadu. Robíme si slovnodruhovú analýzu, aby sme vedeli, čo sú podstatné mená a čo prídavné mená.

Symbolic information processor → prídavné meno, podstatné meno, podstatné meno → spracovávateľ symbolickej informácie

Ak pri vyhľadávaní termínov nevieme, ako začať, ideme od všeobecných zdrojov ku konkrétnejším.

Najskôr hľadáme zdroje o odboroch informatiky až napokon narazíme na počítačové videnie. Potom prejdeme ku konkrétnym zdrojom o počítačovom videní.

Ak máme v texte matematické vzorce so špeciálnym formátovaním (tučné písmo, kurzíva, indexy), musíme toto formátovanie zachovať aj v preklade, pretože môže mať špecifický význam (napríklad tučné písmo označuje vektor).

Ak kopírujeme niečo z originálneho textu, ktorý bol vo formáte .pdf, do wordového dokumentu, poriadne si skopírovaný text skontrolujeme. Tieto dva formáty nie sú úplne kompatibilné a môžu nastať zmeny (často formátovacie, ale môžu sa zmeniť aj znaky).

Slovesá sú v preklade kľúčové, a preto ich používame vo vetách aj vtedy, ak sa nenachádzajú v origináli. V takom prípade sloveso doplníme podľa kontextu.

V podmienkach kritickej intenzity, $a + b = c$. → V podmienkach kritickej intenzity **platí** $a + b = c$.

Ak sa v odbornom texte nachádzajú meny, používame radšej medzinárodnú menovú skratku, nie symbol.

\$ → USD

€ → EUR

Vždy si po preklade skontrolujeme, či v texte nemáme dvojité medzery (v texte stačí vyhládať dva údery medzerníka).

ZÁVER

Tak a sme na konci. Zo stránok tejto učebnice ste sa mohli dozvedieť mnohé o:

- translátologických teóriách od prekladu cez proces prekladania až po produkt samotný, pozreli sme sa na strojový preklad a etiku prekladu, predprekladovú analýzu aj prekladateľské postupy či posuny a nezabudli sme ani na prekladový cyklus, ani na hodnotenie kvality prekladu;
- základoch prekladania, pričom sme sa oboznámili s tým, ako sa prekladá v textovom editore a ako v nástroji CAT, ako si vytvárame terminologickú databázu a aké funkcie máme po celý čas mať na pamäti;
- prekladateľských tipoch a trikoch, ktoré pomôžu vyriešiť niektoré jazykové či štylistické problémy, s ktorými sa ako prekladatelia stretávame. Ešte raz však pripomínam, že aj pri tým je prvoradý vždy kontext.

Táto učebnica vznikla zhrnutím skúseností z hodín Úvodu do prekladateľského procesu 1 a 2, ako aj Prekladu z anglického jazyka. Zachytáva čo najviac z tém, ktoré sme preberali a diskutovali, zároveň aj poukazuje na časté jazykové problémy, ktoré majú prváci a druháci bakalárskeho stupňa. Presne pre nich je aj určená, aby im pomohla pri prechode do univerzitného prostredia a pomohla im lepšie uchopiť nuansy prekladu.

Budem veľmi rád, ak mi sprostredkujete svoje dojmy z tohto textu, nech už sú akékoľvek, čo vám pomohlo, čo nie, čo navyše by ste v prípadných ďalších vydaniach ešte uvítali, ak by som sa ho rozhodol aktualizovať o nové informácie. Zároveň budem ešte radšej, ak si ho otvoríte a prečítate hoc aj viackrát, lebo prekladateľ sa musí vzdelávať celý život, a to nie len v odborných terminológiách, ale aj v teórii translátológie – napríklad pomocou teórie vieme zdôvodniť, či je náš preklad dobrý, či vieme používať strojový preklad, či vieme správne zhodnotiť preklad iného kolegu.

Ak ste sa dočítali až sem, ďakujem, priatelia, že ste sa so mnou vydali na túto prekladateľskú cestu, a verím, že sa ešte stretneme na nejakej ďalšej.

Držte sa, nedajte sa a majte sa pekne.

BIBLIOGRAFIA

- Bachledová, M. Terminology and the Internet in the Context of Slovak Translation: How to Avoid Traps. In: *European Journal of Social and Human Sciences*, s. 3 – 9, 2015.
- Baker, M. *In Other Words*. New York: Routledge, 2011.
- Bowker, L. *De-mystifying Translation. Introducing Translation to Non-translators*. New York: Routledge, 2023.
- Catford, J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press, 1965.
- Ferenčík, J. *Kontexty prekladu*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1982.
- Gile, D. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995.
- Gouadec, D. *Translation as a Profession*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2007.
- Hu, K. a Cadwell, P. A Comparative Study of Post-editing Guidelines. In: *Baltic Journal of Modern Computing*, 4/4, s. 346 – 353, 2016.
- Keníž, A. *Preklad ako hra na invariant a ekvivalenciu*. Bratislava: Anapress, 2008.
- Levý, J. Translation as a Decision Process. In: *The Translation Studies Reader*, ed. Venuti, L. Londýn/New York: Routledge, 2004.
- Levý, J. *Umenie prekladu*. Praha: Panorama, 1983.
- Liang, Y. a Han, W. Source text pre-editing versus target text post-editing in using Google Translate to provide health services to culturally and linguistically diverse clients. In: *Science, Engineering and Health Studies*, 16/1, 2022.
- Masár, I. *Ako pomenívame v slovenčine*. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, 2000.
- Müglová, D. *Komunikácia, tlmočenie, preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Nitra: Enigma, 2009.
- Newmark, P. *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall, 1988.
- Nord, Ch. *Text Analysis in Translation*. Amsterdam/Atlanta: Rodopi, 1991.
- Pérez-Ortiz, J. A., Forcada, M. L. a Sánchez-Martínez, F. How neural machine translation works. In: *Machine Translation for Everyone*, ed. Kenny, D. Berlin: Language Science Press, 2022.
- Popovič, A. *Teória umeleckého prekladu*. Bratislava: Tatran, 1975.
- Popovič, A. *Originál – preklad: interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983.
- Reiss, K. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik*. Munich: Max Hueber Verlag, 1971.
- Sánchez-Gijón, P. a Kenny, D. Selecting and preparing texts for machine translation: Pre-editing and writing for a global audience. In: *Machine Translation for Everyone*, ed. Kenny, D. Berlin: Language Science Press, 2022.
- TAUS. DQF-MQM Error Typology. Cit: 23. 1. 2024. Dostupné na: <https://info.taus.net/dqf-mqf-error-typology-template-download>.
- Vilikovský, J. *Preklad ako tvorba*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1984.
- Vinczeová, B. *Nástroje CAT na Slovensku*. Banská Bystrica: Belianum, 2019.

To závisí od kontextu!